TEATTERI-
KORKEAKOULU
TAIDEYLIOPISTO

2018

OPINNÄYTETYÖ

Katsokaa! Ihminen!

Taidepedagogisia kurotuksia kohti syvempää minää

LEENA NUORA

TEATTERIOPETTAJAN MAISTERIOHJELMA

TEATTERI-
KORKEAKOULU
TAIDEYLIOPISTO

2018

OPINNÄYTETYÖ

Katsokaa! Ihminen!

Taidepedagogisia kurotuksia kohti syvempää minää

LEENA NUORA

TEATTERIOPETTAJAN MAISTERIOHJELMA

TIIVISTELMÄ Päiväys:

TEKIJÄ	KOULUTUS- TAI MAISTERIOHJELMA
Leena Nuora	Teatteriopettajan maisteriohjelma
KIRJALLISEN OSION / TUTKIELMAN NIMI	KIRJALLISEN TYÖN SIVUMÄÄRÄ (SIS. LIITTEET)
Katsokaa! Ihminen!	70 s.

TAITEELLISEN / TAITEELLIS-PEDAGOGISEN TYÖN NIMI
Taiteellisen työn nimi tähän mahd. teostietoineen (tekijät, ensi-ilta, paikka). Täytä myös erillinen kuvailutietolomake (dvd-kansi).
Taiteellinen osio on Teatterikorkeakoulun tuotantoa ☐
Taiteellinen osio ei ole Teatterikorkeakoulun tuotantoa (tekijänoikeuksista on sovittu) ☐

Kirjallisen osion/tutkielman saa julkaista avoimessa tietoverkossa. Lupa on ajallisesti rajoittamaton.	Kyllä ☒ Ei ☐	Opinnäytteen tiivistelmän saa julkaista avoimessa tietoverkossa. Lupa on ajallisesti rajoittamaton.	Kyllä ☒ Ei ☐

Tässä opinnäytetyössäni tarkastelen teatteripedagogisten opintojeni aikana toteuttamiani Albumi-työpajoja. Olen toiminut ohjaajana kahdessa työpajassa, talvella 2017 Porissa, sekä talvella 2018 Helsingissä. Molemmat työpajat järjetettiin yhteistyössä Syömishäiriöliiton alaisten alueyhdistysten kanssa. Työpajoihin osallistujat olivat syömishäiriöstä toipuvia ihmisiä, kukin eri vaiheessa prosessiaan. Työpajojen innoituksena on toiminut valokuvaaja, sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen kehittämä voimauttavan valokuvauksen metodi, jossa jokainen ryhmäläinen luo itsestään prosessin päätteeksi omakuvan. Albumissa tuo kuva oli eräänlainen tapahtuma, "elävä omakuva". Omakuvaa edelsi harjoitusjakso, jossa teimme omaan minään luotaavia harjoitteita.

Uskon, että arkiset identiteettimme, eri roolimme, ovat vain osa minuuttamme. Sen lisäksi uskon meistä löytyvän jotain, jota opinnäytetyössäni kutsun "syvemmäksi minäksi". Uskon tuon minuuden olevan tärkeä osa meitä, ja vaikuttavan jokapäiväiseen elämäämme, tiedostimme sitä tai emme. Syvempi minä voi koostua esimerkiksi persoonamme puolista, joita emme ehkä ole saaneet ilmaista, tai muistoistamme. Tai esimerkiksi elämäntarinamme tapahtumista, joita emme ole koskaan saaneet kertoa kenellekään. Albumi-työpajoissa teimme harjoitteita, joissa tutkimme tuota syvempää minää. Työapajaperiodin lopuksi järjestimme Juhlat, joissa jokainen ryhmäläinen sai asettua katseen alle omakuvansa kautta.

Katse on ollut tärkeä osa Albumi-prosessia. Tutkin, kuinka tärkeää meille on se, että tulemme nähdyksi tavalla, jonka saamme itse määritellä. Opinnäytetyössäni tutkin katsetta myös oman näyttelijäntyöni näkökulmasta.

Opinnäytetyössäni tutkin myös omaa pedagogista ajatteluani. Millainen on ihmiskäsitykseni? Miten siihen vaikuttaa oma henkilökohtainen historiani? Millaisia asioita haluaisin omassa pedagogin työssäni vaalia ja kehittää? Pohdin esimerkiksi dialogisuuden käsitettä pedagogisten opintojeni aikana kohtaamieni ajattelijoiden, Martin Buberin ja Emmanuel Levinasin esittämiin ajatuksiin peilaten.

Opinnäytetyössäni korostuu yhteiskunnallisuus. Näen Albumin kaltaisen taidepedagogisen toiminnan jonkinlaisena vastavoimana sille, mitä meissä arkipäivässä tulee näkyväksi. Koen, että arkipäiväinen minämme on paljolti ulkoisten vaatimusten ja odotusten puristuksessa, vaatii meitä olemaan tehokkaita ja hyödyllisiä, reippaita ja pärjääviä. Minusta on tärkeää, että näille vaatimuksille esitetään vastaääniä.

Opinnäytetyöni on oma, syvästi henkilökohtainen kurotukseni kohti taidepedagogiikkaa, jossa ihminen nähdään ehdottoman arvokkaana, hyväksyvän katseen arvoisena olentona.

ASIASANAT

teatteripedagogiikka, dialogisuus, katse, syömishäiriö, yhteiskunnallisuus

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO 9

1. IHMINEN 13

1.1 Ihmiskäsitykseni *14*

1.2 Arkiminä ja syvempi minä *17*

1.3 Sosiaaliluokka, johon synnyin *20*

2. KUROTUS KOHTI IHMISTÄ 26

2.1 Albumi-työpajat *27*

2.2 Dialogisuus *30*

2.3 Pedagogisia tavoitteitani Albumissa *33*

2.4 Albumin ja taideterapian ero *38*

3. JUHLAT 40

3.1 Katseen kohteena *41*

3.2 Tahtominen *45*

3.3 Antautuminen *48*

3.4 Kunnioitus *52*

4. YHTEISKUNTA 55

4.1 Aktiivimalli *56*

4.2 Näkyvä *57*

4.3 Näkymätön *61*

4.4 Katse, joka ei näe *62*

LOPUKSI 66

LÄHDELUETTELO 69

JOHDANTO

Tammikuussa 2018 makaan vatsallani TeaKin tanssisali 523:n lattialla ja hion raajoillani salin kumista tanssimattoa. Silmäni ovat kiinni, nenä painuu kiinni hientuoksuiseen, harmaaseen mattoon. Teen liikettä uutterasti, keskittyneesti. Kohta se vaihtuu toiseen, kasvaa kohti kattoa, kurottaa jonnekin, josta en vielä tiedä. Eikä minun tarvitsekaan. Liike on tässä ja nyt. Tämä sekunti, sitten toinen. Koen olevani juuri tässä, juuri minä. Samassa tiedostan katseen, joka minuun kohdistuu. Se on tyttäreni Siirin. Hän istuu salin laidalla lattialla, vihko sylissään, ja kirjaa ylös autenttista liikettä, jota tuotan. Juuri äsken hän oli tässä, minun paikallani, ja minä katsoin häntä.

Yhtäkkiä mieleeni iskostuu, ettei Siiri ole koskaan nähnyt minua tällaisena. Välähdys käy mielessäni; voiko tämä olla hänelle jotenkin kummallista, epämiellyttävää? Hallitsematonta? Odottamatonta? Tuskin, Siiri on 18-vuotias, monenlaisia kokemuksia läpikäynyt nuori ihminen. Sitä paitsi olemme puhuneet tästä, minun täytyy luottaa häneen, häneen kykyynsä kertoa minulle, jos työskentely kanssani on liian outoa, tunkeilevaa. Olen pyytänyt Siiriä auttamaan minua opinnäytetyöni kokoamisessa. Mahdollisesti teemme jonkinlaisen taiteellisen lopputuleman tästä kaikesta. Sitä emme vielä tiedä. Nyt olemme tässä. On tammikuu, ulkona kiivas viima. Me täällä kahden, viileiden loisteputkien alla.

Tuossa hetkessä, salissa 523 Siirin kanssa, tulen näkyväksi yhdenlaisena versiona itsestäni, uudenlaisena itsellenikin, ja erilaisena kuin mitä Siiri on minussa koskaan nähnyt. Silti olen ollut myös tällainen aina. Samalla hetkellä syntyy opinnäytteeni nimi:

"KATSOKAA! IHMINEN!"

Repliikki avautuu minulle kahdella tavalla: kuiskaten ja huudahtaen. Kuiskaukseen sisältyy kunnioitus, ihmetys. Ihmisenä ilmentyminen on kuin aarre. Havainto pitää kuiskata, jottei katseen kohde häiriintyisi, herkkä ja arvokas hetki särkyisi. Huudahdus taas ihmettelee, yllättyy, ehkä jopa pöyristyy. Ihminen! Ohhoh, erikoista! Outo, tuntematon, ennakoimaton ja siten jopa vaarallinen. Haluanko, pystynkö edes, katsomaan Ihmistä? Otsikko kehottaa kuitenkin katsomaan. Se sisältää myös ihmisen, joka asettuu katsottavaksi, paljastaa itsensä toiselle.

Uskon, että ihminen voi ilmentyä ja elää tässä maailmassa lukemattomin eri tavoin. Arkinen toimintamme, jokapäiväiset identiteettimme, ovat vain yksi tapa olla olemassa. Uskon, että sen lisäksi meissä on jotain syvempää, osin itseltämmekin salattua. Tämä syvempi meissä voi koostua esimerkiksi unohdetuiksi painetuista muistoista, tunteista. Tarpeista, jotka olemme tottuneet tukahduttamaan, tai asioista, joita emme ole saaneet ilmaista. Tai yksinkertaisesti oman elämäntarinamme tapahtumista, joita emme ole koskaan saaneet kertoa kenellekään. Uskon, että tämä syvempi minä on oleellinen osa meitä. Se on läsnä meissä joka hetki, ja näin vaikuttaa myös arkiseen olemiseemme. Uskon myös, että voimme ainakin hetkellisesti päästä kosketukseen sen kanssa, ja että se voi olla tärkeää meille paitsi kokemuksena, myös itsestämme oppimisen kannalta.

Olen teatteripedagogiikan opintojeni aikana toiminut ohjaajana kahdessa Albumiksi nimeämässäni työpajaperiodissa. Toteutin ne yhteistyössä Syömishäiriöliiton alaisten yhdistysten Lounais-Suomen Sylin ja Etelän Sylin kanssa. Työpajoihin osallistujat olivat syömishäiriöstä toipuvia ihmisiä, kukin eri vaiheessa prosessissaan.

Tässä opinnäytetyössäni tutkin, voisiko Albumin kaltainen toiminta olla eräs keino saada kontakti syvempään minään. Tutkin myös katsomisen ja katsotuksi tulemisen tärkeyttä tässä prosessissa. Onko meille tärkeää tulla nähdyksi tavalla, joka on jotain muuta kuin arjessa toimiva minämme, ja

jonka saamme itse määrittää? Tutkin katsetta myös omista, näyttelijäntyössä saamistani oivalluksista käsin.

Albumien päätteeksi ryhmäläiset ovat luoneet esityksenomaiset omakuvat. Osan näistä kuvista sanallistan opinnäytetyössäni. Nämä kuvat on kehystetty.

Opinnäytetyöni on jaettu neljään lukuun.

Ensimmäinen luku "Ihminen" käsittelee omaa ihmiskäsitystäni ja siihen vaikuttaneita asioita ja ajattelijoita. Esittelen termit arkiminä ja syvempi minä. Pohdin myös oman lapsuudenkotini sosiaaliluokan vaikutusta ihmiskäsitykseeni.

Toisessa luvussa "Kurotus kohti ihmistä" pohdin, miten voisimme kurottaa kohti syvempää minää. Käytännön esimerkkinä esittelen Albumi-työpajojen idean. Pohdin myös omaa pedagogista ajatteluani, erityisesti dialogisuuteen pyrkimistä siinä. Tuon myös esille konkreettisia pedagogisia löytöjä, joiden olen Albumeissa havainnut toimivan hyvin, ja joita haluan omassa toiminnassani vaalia ja kehittää. Lopuksi määrittelen Albumityöskentelyn ja taideterapian välisen eron, sellaisena kuin sen itse ymmärrän.

Kolmannessa "Juhlat" -luvussa kerron Albumi-työpajaperiodien päätöksestä, omakuvien tekemisestä. Pohdin katseen kohteena olemisen merkitystä omassa näyttelijän työssäni ja Albumeissa. Mietin myös katsojan vastuuta toisen omakuvaa katsoessa.

Opinnäytteen neljäs osa, "Yhteiskunta", käsittelee katsetta ja katsotuksi tulemista laajemmalla, yhteiskuntamme tasolla. Millainen on ihmisihanteemme, ketä me katsomme? Ketä taas emme halua katsoa? Onko ihmisiä, joita kyllä katsomme, mutta emme oikeasti näe? Pohdin, voisiko Albumin kaltaisella toiminnalla olla tarvetta yhteiskunnassamme.

Tätä kirjoittaessani eräänlaisena punaisena lankana mielessäni kulkee myös harjoitteet tyttäreni Siirin kanssa talvella 2018. Teimme esimerkiksi autenttista liikettä, kehollistimme sanoja kuten "rakkaus" tai "ennakkoluulo" ja katselimme hiljaisuuden vallitessa toisiamme syömässä mandariineja. Emme koskaan valmistaneet mitään ulkopuolisille jaettavaa "lopputulemaa" yhteisistä harjoitushetkistämme. Koen kuitenkin, että noina hetkinä olen saanut pidellä rinnallani kultakimpaletta. Katsoa ja tulla katsotuksi tyttäreni kanssa meille molemmille uudella, arvokkaalla tavalla. Olen siitä hyvin kiitollinen.

1. IHMINEN

Ihminen on ihana. Outo ja syvä. Tuntematon. Kiinnostava. Käsittämättömän rohkea. Näin ajattelen, kun katson edellä kuvailemaani esitystä, omakuvaa, jonka yksi ryhmäläinen Albumi-työpajassamme teki. Niin monta tasoa tulee näkyväksi, ilmaistuksi tässä hetkessä. Osan tasoista ymmärrän järjellä, voin tulkita ja analysoida. Osa on puhdasta läsnäoloa, tunnetta, kohtaamista. Minun ei tarvitse ymmärtää, käsittää. Voin vain olla auki, mennä kohti, hyväksyä.

Oma mielipiteeni ihmisestä on tällä hetkellä hellä, olen ihmisrakas. Ihminen on mielestäni pohjimmiltaan hyvä, riittävä. Illalla, matkalla kotiin, istun usein bussin takaosassa. Katselen ihmisten hartioita, talvitakkien karvakauluksia, pipoja takaraivoilla. Minua liikuttaa ihmisen uutteruus, kaikki se jaksaminen, arjen kantaminen. Kaikki se jokapäiväinen työ, tiskit, bussimatkat, uimahallien kahvioissa lasten kanssa juodut kaakaot. Kaikki se arvokas tekeminen, mitä kukaan ei näe, kiitä. Se on hyvyyttä. Ja sitä on paljon. Pahuuttakin on, mutta se on väsymystä, voimattomuutta tehdä oikein, ymmärryksen puutetta. Tiedän, että tämä käsitykseni ihmisestä vaihtelee eri elämäntilanteiden ja -kokemusten myötä. Minulla on ollut, ja tulee olemaan, toisenlaisiakin aikoja, toisenlaisia kokemuksia ja mielipiteitä. Tällä hetkellä käsitykseni on kuitenkin tällainen. Annan sen olla. Olen onnellinen siitä, että uskon ihmiseen. Haluan uskoa. Olen kiinnostunut ihmisestä. Siitä, mitä kaikkea meistä löytyy.

Tässä ensimmäisessä luvussa avaan omaa ihmiskäsitystäni. Koen sen tärkeäksi, koska oma ihmiskäsitykseni vaikuttaa suoraan siihen, miten kohtaan toisen ihmisen esimerkiksi pedagogina toimiessani.

Esittelen ensin käsitteet ihmiskuva ja ihmiskäsitys siten kuin Lauri Rauhala on ne ihmisyyden tutkimuksessaan määritellyt. Sitten avaan omaa ihmiskäsitystäni, jossa korostuvat holistisuus, ja joka sisältää termit arkiminä ja syvempi minä. Pohdin myös lapsuuteni sosiaaliluokan ja kokemusten vaikutusta omaan ihmiskäsitykseeni.

1.1 Ihmiskäsitykseni

Mitä on ihminen? Lauri Rauhala sanoo, että se lienee kaikkein vaikeimpia ontologisia kysymyksiä. Hänen mukaansa yksi tapa hahmottaa ihmisen olemusta on käyttää käsitteitä ihmiskuva ja ihmiskäsitys.
(Rauhala, L. 2014, 17)

Ihmiskuva pyrkii määrittelemään ja käsitteellistämään sen, mitä ihminen on, millaisena hän ilmenee maailmassa. Ihmiskuva perustuu tutkimukseen ja tietoon. Erilaisia ihmiskuvia ovat esimerkiksi biologinen, psykologinen,

teologinen tai marxilainen ihmiskuva. Ne ovat aina oman aikakautensa, kulttuurinsa ja yhteiskuntansa käsityksiä ihmisyyden olemuksesta.

Ihmiskäsitys on henkilökohtainen olettamuksemme ja käsityksemme siitä, mitä on ihminen. Se koostuu omista kokemuksistamme, omasta historiastamme. Siihen vaikuttaa se, millaiseen aikaan ja kulttuuriin olemme syntyneet, millaisen kasvatuksen saaneet, mitä olemme oppineet koulussa ja millaisia kokemuksia elämä on eteemme tuonut. Ihmiskäsityksemme on syvälle juurtunutta tietoa meissä, eikä sitä voi muuttaa ja muokata pelkän tahdon avulla. Esimerkiksi uskonnollisesta perheestä oleva henkilö voi sanoutua irti lapsuuden kotinsa arvoista, ja päättää valita elämässään täysin eri suunnan ja säännöstön. Silti varhaiset kokemukset vaikuttavat hänessä edelleen. Ihmiskäsityksemme tulee esiin yllättävissä tilanteissa, esimerkiksi kun meidät yllätetään, ja reagoimme ennen kuin ehdimme ajatella. Saatamme reagoida esimerkiksi rasistisella kommentilla tai ajatuksella, vaikkemme lainkaan miellä itseämme rasistiseksi. Saatamme siis olla sokeita omalle ihmiskäsityksellemme, luulla esimerkiksi olevamme suvaitsevaisempia kuin mitä todellisuudessa olemme. Ikääntyessämme opimme koko ajan lisää myös omasta ihmiskäsityksestämme. Se muovautuu ennen kaikkea kokemuksiemme kautta, jos annamme niin tapahtua. Näin se voi uusiutua ja täydentyä, tulematta koskaan valmiiksi.

Rauhalan ihmiskäsityksessä minua kiehtoo ajatus siitä, että meissä on paljon tietoa, jota emme voi tietoisesti päättää, kontrolloida. Se on salaisuus itsellemmekin, ja tulee näkyväksi meille hetki hetkeltä, koko elämämme ajan.

"..ihmiskäsitys on ehkä pääosaltaan tiedostamaton, subjektiivisesti värittynyt ja hyvin sitekeästi muutoksia vastustava."
(Rauhala, L. 2014, 18)

Ajattelen, että me voimme kantaa hienoja aatteita ja ihanteita ihmisyydestä, pyrkiä kohti niitä ja toivoa olevamme "hyvä ihminen". (Sellaisena kuin kukin meistä "hyvän" määrittelee.) Ne ovat silti vain ihanteita. Ihmisyys, ihmisenä eläminen, on kuitenkin jotain muuta. Se on paljon raadollisempaa, lihallisempaa, myös multaa ja likaa kynsiemme alla. Jotain paljon inhimillisempää kuin itsessämme hellimämme ihanteet.

Lauri Rauhala esittelee myös termin holistinen ihmiskäsitys. Siinä ihmisen voidaan ajatella koostuvan kolmesta elementistä: kehollisuudesta, tajunnallisuudesta ja situationaalisuudesta, jotka kietoutuvat erottamattomalla tavalla toisiinsa. Näitä ei voi erottaa toisistaan tai niistä mitään voi poistaa ihmisestä. Situationaalisuus (katkeamaton yhteys ympäröivään maailmaan) tekee meistä jokaisesta ainutlaatuisessa, jatkuvassa muutoksen tilassa olevan olennon. Tajunnallisuutemme (mieli, ymmärrys, ajattelu) ja kehollisuutemme (orgaaninen kehomme) kautta voimme tulla siitä tietoiseksi. (Rauhala, L. 2014, 31)

Holistinen ihmiskäsitys, sen kokonaisvaltainen mielen, kehon ja henkilökohtaisen elämän historian ja -kokemuksen yhteys, resonoi oman käsitykseni kanssa. Olen jo ennen pedan opintojani ajatellut, että tietenkin mielemme ja kehomme ovat erottamattomassa yhteydessä. Kun ystävä kertoo minulle hätkähdyttävän uutisen, palleani kuristuu sekunnissa ruttuun. Reaktio on nopea ja hallitsematon. Teatteripedagogisten opintojeni ensimmäisinä päivinä liikumme seitsemännen kerroksen tanssisalissa uusien kurssikavereitteni kanssa. Jokainen kosketus vielä tuntemattattoman ihmisen kanssa saa sähkövirran kulkemaan kehossani, koska mieleni on jännittynyt, virittynyt. Opintojen aikana olen tullut vielä enemmän tietoiseksi siitä miten reagoimme koko kehollamme, miten herkkä apparaattimme on. Kun mieleni on läsnä, olen siis tässä ja nyt, aistin sen koko kehollani. Tunnistan samankaltaisen kokemuksen näyttämöltä, näytellessäni, keskittyessäni siihen täysin. Kokemus on hyvin kehollinen, jokainen sormenpääni, koko ihoni, hengitykseni on tässä. Minua vie kehoni ja vaistoni enemmän kuin analyyttinen mieleni. Kehoni ja sen reaktiot ovat paljon nopeampia. Ehkä siksi olen aina pitänyt fyysisestä näyttelemisen tyylistä, vetelen mielelläni menemään isolla pensselillä. Nautin siitä, että saan ilmaista ja olla koko kehollani läsnä siellä, missä mielenikin on.

Opintojen aikana olen tullut tietoiseksi myös siitä, miten paljon tila, jossa työskentelen, vaikuttaa minuun. Sekin on yhteydessä mieleeni ja kehooni. Tajusin sen, kun tänä talvena mietin Albumi ryhmälleni tilaa koulultamme. Jännitin ryhmän ensimmäisiä tapaamisia, kaipasin turvaa, tukea. Tunsin kehossani aivan erilaisia tuntemuksia, kun mietin eri tiloja mielessäni. Huomasin, että tilat, joissa olin kokenut turvallista, inspiroivaa kuplintaa,

vetivät minua puoleensa, tuntuivat selkeästi kehollisena "kaipuuna", turvana. Muistin, miten valo lankesi ikkunoista, miltä puulattia tuntui jalkojen alla, millainen pannuhuonemainen tuoksu oli rapussa, kun teimme siellä tehtävää. Nämä mielen muistot elivät minussa myös kehollisesti, saivat aikaan erilaisia tuntemuksia. Olen myös huomannut, että uuteen tilaan tullessani olen usein hieman havisevassa tilassa, mieleni puokkoilee, aistin voimakkaasti valon ja tuoksut. Tilan ja minun täytyy ensin tutustua toisiimme, vasta sitten voimme kunnolla työskennellä yhdessä, nojata vakaasti toisiimme. Minun täytyy siis tutustua tilaan, nuuskia se läpi, koluta ja koskettaa seinät ja nurkat. Vasta sitten mieleni asettuu, tyyntyy.

Erityisesti situationaalisuuden ajatus on minulle myös lohduttava. Olemmehan sen mukaan jokainen omanlaisiamme, jatkuvasti muuttuvia. Oman elämämme lähtökohtiin, todellisuuteen, aikaan ja tilaan yhteydessä olevia. En koskaan voi täysin ymmärtää toista olentoa, koska hän koostuu erilaisista osasista kuin minä. Hänen aikansa, tilansa on erilainen kuin minun. Hän on minulle aina saavuttamattoman erilainen. Jostain syystä tämä ajatus lohduttaa minua.

1.2 Arkiminä ja syvempi minä

Ymmärrän siis ihmisen tajunnallisena, kehollisena ja situationaalisena kokonaisuutena. Millainen on käsitykseni ihmisen mielestä, sen kerroksista? Mielikuvani on yksinkertainen, ja sellaisena haluan ihmisen tällä hetkellä käsittää. Olen jakanut käsitykseni kahteen termiin: arkiminä ja syvempi minä. Jakoa voisi verrata esimerkiksi freudilaisesta psykoanalyysiin, jonka mukaan ihmisen mieli koostuu tietoisesta ja tiedostumattomasta osasta. Tiedostumattoman osan uskotaan vaikuttavan ihmisen tietoiseen mieleen ja esimerkiksi hänen tunteisiinsa. Psykoanalyysin avulla pyritään saamaan yhteys tuohon tiedustamattomaan osaan ihmismieltä. Myös esimerkiksi joogafilosofiassa puhutaan käsitteistä ego sekä ihmisen syvempi, sielullinen olemus. Joogaharjoituksessa syvempään minään kurkotetaan joogaharjoituksen kautta, hiljentymällä siihen. Olen tutustunut tähän

filosofiaan joogaharrastukseni kautta, ja se on varmasti vaikuttanut siihen, miten käsitän ihmisen mielen olemuksen. Seuraavaksi hahmottelen omaa käsitystäni.

Arkiminä on se, jota kutsumme esimerkiksi joogassa egoksi. Egon avulla toimimme tässä maailmassa, tämän maailman laeilla. Egon toiminta, tavoitteet ja saavutukset ovat näkyviä, ja meitä arvioidaan usein juuri niiden mukaan. Koska egon tehtävä on edistää toimintaamme maailmassa, se on alisteinen maailman säännöille ja ohjaa meitä ensisijaisesti niiden mukaan. Egolle on tärkeää se, miten selviämme tässä maailmassa. Pahinta, mitä egollemme voisi tapahtua, ovat tekemämme virheet ja niiden kautta "kasvojen menettäminen". Arkiminän, egomme, kannalta tärkeitä asioita ovat esimerkiksi kunnianhimo, vertailu, ponnistelu, saavutukset, ulkoapäin tulevat palkinnot. Ego saa voimansa elämämme tapahtumista, sen onnistumisista ja epäonnistumisista. Ego janoaa draamaa, elää siitä. Samastumme helposti egoomme, määrittelemme itsemme egomme kautta. Kuvittelemme, että se on kaikki, mitä meissä on. Onnistumisiemme ja epäonnistumisiemme kautta määrittelemme sen, kuka minä olen.

Arkiminämme alla soljuu syvempi virta, syvempi minä. Monet kutsuvat sitä alitajunnaksi tai elämän lähteeksi. Virta on mielessäni samaan aikaan kirkas ja tumma, houkuttava ja pelottava. Ominaista sille on, että se on jatkuvassa liikkeessä, eri asiat nousevat eri aikoina pintaan, laskeutuvat taas virran syvyyksiin. Virta koostuu omista ja kollektiivisista muistoistamme, persoonamme piirteistä, sielustamme, ehkä jumallisista elementeistä (joogafilosofiassa myös edellisistä elämistämme) ja kaikesta muusta, josta emme tiedä, jota emme pysty määrittelemään, suitsimaan sanoiksi. Osan syvemmästä minästämme tiedostamme, osa on tiedostamatonta. Syvempää minää voisi kuvailla sanoilla tuntematon, arvaamaton, ennakoimaton, syvä.

Kumpikaan "minä" ei tietenkään ole hyvä tai huono. Kumpaakin tarvitsemme, jotta pystymme elämään maailmassa. Ajattelen kuitenkin, että jos

unohdamme syvemmän minämme, ja määrittelemme itsemme vain arkiminämme kautta, emme toteudu kokonaisena ihmisenä. Minäkuva, näkyväksi tuleminen, joka rakentuu vain näkyvien saavutusten, statuksen varaan, on armoton ja yksipuolinen. Uskon, että tarvitsemme tulla näkyväksi myös syvemmällä tasolla. Uskon myös, että se on paikka, jossa voimme uudella, itsellemmekin yllättävällä tavalla, kohdata toisen ihmisen. Katsoa ja tulla katsotuksi.

Haluan vielä lisätä ihmiskäsitykseeni myös käsitykseni jumaluudesta ihmisessä, vaikka se kuulostaakin mahtipontiselta, pateettiseltakin. Jumaluus liitetään usein uskoon ja uskontoon. Oma käsitykseni jumaluudesta ei kuitenkaan niinkään liity uskontoon tai ulkopuolellamme olevaan Jumalaan, vaan ennemminkin ajatukseeni kauneudesta ja hyvyydestä. Luvun alussa kerroin ihmisrakkaudestani. Siitä, miten näen, tai ainakin pyrin näkemään, hyvyyden ihmisessä. Pedan opintojen aikana olen saanut tutustua Martin Buberin filosofisiin, mystisiinkin ajatuksiin ihmisyydestä. Minua puhuttelee Martin Buberin ajatus jumaluudesta meissä jokaisessa. Luulen, että sillä on jotain tekemistä mainitsemieni pipopäiden ja karvakaulusten kanssa. Buber esittää, että aineettoman henkisen ja aineellisen luontomme lisäksi meissä on myös persoonallisuuden taso, jolla on sekä inhimillinen että jumalallinen ulottuvuutensa. (Hankamäki 2003, 53) Persoonallisuuttamme Buber kutsuu myös sieluksi.

Päässäni aukeaa uusi, humiseva luukku, kun mietin, että jumaluus meissä ei olekaan mitään mystistä pyhää jossain piilossa, syvällä sisimmässämme. Sen sijaan se on osa jokapäiväistä persoonaamme, henkilökohtaisia ominaisuuksiamme, ja siten läsnä meissä joka hetki. Jumaluus meissä ilmenee persoonamme piirteiden ja tekojemme kautta, esimerkiksi suhteessa toisiin ihmisiin, maailmaan, kaikkeen. Työssämme. Taiteessa. Perheessämme. Mietin katsettani, jumaluuden ilmentymistä siinä. Katson käsiäni. Miten paljon olen silittänyt, pidellyt, rakentanut, rikkonut, tehnyt työtä niillä. On liikuttavaa ja voimallista, kuinka suuria voimia minulla on hallussani. Tämän

kaltainen jumaluus, käytännössä toteutuva jokahetkinen mahdollisuus hyvyyteen katseeni tai käsieni kautta, on osa omaa ihmiskäsitystäni.

Tämän kaiken lisäksi ihmiskäsitykseni sisältää myös ajatuksen siitä, että meissä on jo kaikki tarpeellinen. Oikeastaan uskon, että koko maailmassa on. Meidän ei tarvitse "keksiä" mitään uutta, luoda mitään tyhjästä. Kaikki on, minussa ja minun ulkopuolellani. Näkyväisenä, näkymättömänä. Minun tarvitsee vain pysähtyä, hiljentyä, teroittaa aistejani olla läsnä itselleni ja maailmalle. Silloin näen, kuulen, tunnen.

1.3 Sosiaaliluokka, johon synnyin

Uskon, että tärkeä tekijä ihmiskäsitykseni muovautumisessa on ollut oman lapsuudenperheeni sosiaalinen luokka ja status ympäristön silmissä. Olen myös saanut lapsuudessani oleilla monenlaisten ihmisten kanssa. Kuulla ja nähdä ihmiskohtaloita, jotka eivät aina ole olleet yhteiskunnan silmissä varsinaisia menestystarinoita. Olen kiinnittynyt noihin tarinoihin, ihmisiin. Heistä ja minusta on tullut "me". Lapsuuteni kokemukset vaikuttavat ihmiskäsitykseni kautta myös taidepedagogiseen työhöni.

Lauri Rauhalan ihmiskäsitykseen sisältyy käsite situationaalisuus. Siinä kaikki ihmisen kokema kietoutuu hänen nyt-hetkeensä, toimii ja vaikuttaa hänessä juuri nyt.

Seitsemän ensimmäistä elinvuottani minua hoitivat isovanhempani, jotka olivat Karjalan evakkoina Helsinkiin muuttaneita. Asuin heidän luonaan. Vaikka ikävöin äitiäni varsinkin iltaisin, muistan tuon ajan myös turvallisena, lähes symbioottisena yhteytenä isovanhempieni kanssa. Emmi-mummoni kanssa paistoimme karjalanpiirakoita ja saunoimme joka keskiviikko ja lauantai. Lauloimme ääni väristen läpi kaikki "Karjalan kunnaat", teimme pitkiä kävelylenkkejä rikkinäisten lastenrattaiden kanssa pitkin Kumpulan metsiä ja keräsimme rattaisiin tyhjiä pulloja. Veimme ne viikottain Käpylän Alkoon ja saimme rahaa. Osalla rahoista ostimme vaahtokarkkeja ja punaista maitoa, osan veimme takaisin metsien miehille ja naisille, jotka kaikki

tunsimme. Emme tarvinneet kelloa. Heräsin mummon ja papan välistä kun siltä tuntui. Söimme kun oli nälkä, nukkumaan mentiin heti iltauutisten ja Arvi Lindin jälkeen. Siinä välissä kuljeskelin kallioilla, imeskelin vihreitä kuulia ja seurustelin mielikuvitusystävieni kanssa. Syksyllä 1978 kääntyi uusi lehti elämässäni. Muutin Klaukkalaan perheeni luo. Minun oli hyvin vaikea sopeutua peruskouluun.

Koen eläneeni kaksijakoisen lapsuuden; ensin Emmi-mummon karjalankaipuisessa rajattomuudessa, johon kuuluivat luontevana osana myös esimerkiksi metsien asunnottomat alkoholistit. Myöhemmin yksinhuoltajaperheen tiukassa kurissa, tottelevaisuudessa ja aineellisessa niukkuudessa. Sosiaaliluokkaani, perheemme asemaa yhteiskunnan hierarkisessa häkkyrässä, aloin hahmottaa ala-asteella. 1980-luvun Klaukkalassa yksinhuoltajaperhe oli epäonnistunut perhe. Muistan ihmetelleeni, kuinka se voi olla mahdollista. Olihan perheemme arki rauhoittunut ja onnellistunut huomattavasti vanhempieni erottua. Luulen tämän olleen ensimmäisiä kokemuksiani siitä, että oma sisäinen olotilani ja se, miten ympäristö minut näkee, ovat syvässä ristiriidassa keskenään. Tuon ajan statusjanassa toisessa päässä oli Lions Clubiin kuuluvat yrittäjäperheet, jotka harrastivat tennistä ja slalomia, toisessa me. Mukauduin annettuihin olosuhteisiin. Samalla se on vaikuttanut syvästi siihen, miten näen itseni, muut ihmiset, ja miten sijoitan itseni paikkaan, jota yhteiskunnaksi kutsutaan.

Sosiologi Mari Käyhkö sanoo Sosiologia-lehdessä vuonna 2014 julkaistussa artikkelissaan, että Suomessa on pitkään ollut tabu sanoa ääneen, että meillä muka olisi sosiaaliluokkia. Ainakaan siinä määrin, miten ne toteutuvat esimerkiksi Ranskassa tai Britanniassa. Meillä on hellitty tasa-arvoisuuden eetosta ja ajateltu, että se toteutuu esimerkiksi koulutuksen osalta siinä, että jokaisella on mahdollisuus opiskella yliopistossa. Käyhkö on tutkinut akateemiseen maailmaan työläistaustaisista perheistä tulleiden naisten kokemuksia. Hänellä on aiheesta myös omakohtaista kokemusta. Käyhkö sanoo, ettei ihminen voi riisua päältään perhetaustaansa hänen pyörähtäessään yliopiston ovista sisään. Lapsuudenkodin sosiaalinen status vaikuttaa hänessä syvästi ja yllättäen monissa vuorovaikutuksen tilanteissa, kuten esimerkiksi itseluottamuksessa, yhteydessä toisiin ihmisiin,

puhetavassa, tilan ottamisessa, uskalluksessa ottaa osaa keskusteluun tai siinä, millaisena hän uskaltaa tulevaisuutensa nähdä. (Käyhkö, M. 2014)

Marraskuussa 2017 retkotamme kurssikaverini Tanjan kanssa Teatterikorkeakoulun neloskerroksen myrkynvihreillä sohvilla ja luemme Käyhkön artikkelia. Huudahtelemme ääneen vuorotellen, kommentoimme toisillemme tekstiä. Niin uskomattoman tutulta kuulostaa Käyhkön haastattelemien naisten kertomukset arkielämän toiseuden ja vierauden kokemuksista.

Sosiologi, psykoterapeutti Katriina Järvinen on tutkinut luokan vaikutusta kirjassaan "Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa." Järvinen kirjoittaa, että lapsuudenperheessämme opitut asenteet, tavat ja käyttäytyminen ovat kuin "äidinkieli", jonka ensimmäisenä opimme. Se on tärkeä osa identitettiämme, ja sen kautta hahmotamme, ymmärrämme maailmaa. Vaikka myöhemmin elämässä opimme muita tapoja ja arvoja, "uusia kieliä", eivät ne koskaan täysin ohita ensimmäisen kielen väistämätöntä, itsestäänselvää asemaa. Ihminen kääntää usein äidinkielelleen kaikki oppimiensa uusien kielten elementit. (Järvinen, K. Kolbe, L. 2014, 25)

Erilaiset sosiaaliluokat omaavat tietysti myös erilaista valtaa, joka konkretisoituu yhteiskuntamme eri kolkissa eri tavalla ja vaikuttaa siihen, millaisena vuorovaikutus, elämä, ja sen mahdollisuudet meille avautuvat.

Sosiologi Pierre Bourdieu on esittänyt ajatuksen, että yhteiskuntamme koostuu erilaisista kentistä, joilla me ihmiset toimimme ja käytämme erilaista omaamamme pääomaa, ikään kuin pelaamme saamillamme korteilla. Näitä pääoman muotoja ovat taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma. Jokainen niistä sisältää valtaa, tuo siis omistajalleen erilaisen statuksen ja aseman eri yhteisöissä. Pääoma on paljolti perittyä, siis lapsuudenkotimme ja sosiaaliluokkamme sanelemaa, hiljaisuudessa ja huomaamattomasti omaksuttua valtaa. Eri pääomia voi myös kartuttaa elämän aikana.
(Semi Purhonen, J.P. Roos, 2006, 34)

Taloudellinen pääoma on materiaalista, rahan ja omistamisen pääomaa. Sen periminen ja omaaminen vaikuttaa, paitsi konkreettisesti esimerkiksi mahdollistaen runsaammin erilaisia valintoja, myös henkisesti. Ihmisen voi esimerkiksi olla helpompi nähdä mahdollisuuksia, ottaa riskejä ja tehdä rohkeita valintoja elämässä hänen voidessaan luottaa, että aina joku ottaa kiinni, jos hän kaatuu. Maksaa vuokrarästit, takaa lainan. Lainaa rahaa ruokaan, jos omat on hassattu uhkarohkeaan bisnesideaan.

Sosiaalinen pääoma on kykyämme toimia erilaisissa yhteisöissä, erilaisten ihmisten kanssa. Sosiaalista pääomaa ovat myös verkostot, ihmissuhteet, kontaktit yhteisössämme arvostettuihin henkilöihin.

Kulttuurinen pääoma on yhteisömme kulttuuriin, käytöstapoihin, perinteeseen liittyvää pääomaa. Sillä, oliko lapsuudenkodissamme kirjahyllyä, katsottiinko meillä uutisia tai keskusteltiinko niistä, kävimmekö koskaan teatterissa tai ravintolassa syömässä, on vaikutusta koko loppuun elämäämme.

Näiden pääomien lisäksi Bourdieu esittää vielä neljännen pääoman, symbolisen pääoman. Se tarkoittaa pääoman muuttumista konkreettiseksi vallaksi ja sitä kautta statuksen nousemista yhteisössä. Eri yhteisöissä arvostetaan erilaisia pääomia, ja esimerkiksi kulttuurinen pääoma voi eri yhteisöissä tarkoittaa erilaisia asioita. Jos esimerkiksi matkustan Kiteelle kirvesmiesveljeni Jouni Nuoran luo, ja alan hekumoida hänelle Bourdieun vallan nelikentän ihanuudesta, ei se välttämättä nosta statustani hänen silmissään. Jos sen sijaan kerron, kuinka vaihdoin autoomme juuri talvirenkaat (jota en todellisuudessa ole koskaan tehnyt, ja jonka voisin luokitella myös kuuluvan kulttuuriseen pääomaan), veljeni myhäilee tyytyväisenä.

Erilaisten pääomien omaaminen luo ihmisille erilaiset mahdollisuudet toimia maailmassa ja sen eri yhteisöissä. Asettuminen eri kohtiin yhteiskunnallista hierarkiaa muokkaa syvästi myös hänen omaa käsitystään itsestään.

Kannan lapsuuteni perheitä, arvoja ja statuksia mielessäni, sielussani, ruumiissani. Ne lävistävät minut edelleen, ja vaikuttavat kaikkeen. Tunnistan itsessäni edelleen esimerkiksi toiseuden kokemuksen, joka on seurannut minua koko elämäni. Varhaisimmat muistot tuosta tuntemuksesta ovat ala-asteen alkamisen ajoilta. Koulun aikataulut, rytmi, ryhmässä toimiminen. Kaikki se kuri ja tottelevaisuus. Ääneen lausumattomat sosiaaliset säännöt, joita en tuntenut. Jotka opin matkimalla. Toiseuden kokemus myös perheessäni, josta olin kasvanut erossa, ja johon nyt liityin. Perheeni toiseus verrattuna muihin keskiluokkaisiin ydinperheisiin. Sukumme sinnikäs suuntautuneisuus alkoholismiin ja sen mukanaan tuoma häpeän ja salailun kulttuuri.

Uskon, että tuo toiseuden tunne ajaa minua edelleen sellaisten ihmisryhmien pariin, jotka jollain lailla ovat mutkalla vallitsevan valtakulttuurin kanssa. Jotka eivät sopeudu, pysty, kykene, halua. Jotka haraavat vastaan tai jätetään ulkopuolelle. Koen, että se on minun laumaani, omiani. Koen tämän toiseuden olevan myös pääomaa, lahja. Se on antanut, ja antaa edelleen minulle paljon.

Luulen, että myös varhaislapsuuteni kokemus ajattomuudesta, loputon auringonkierto, jossa ei ollut sekunteja tai tunteja on jotain jota edelleen tavoittelen. Vapaata kelluntaa. Vaeltelua aikatasongolla. Jonkinlainen alkutila, jonka olen joskus saanut kokea ja josta en halua irroittaa otettani, vaan pyrin hakeutumaan sinne aina uudestaan. Uskon, että esimerkiksi Albumi-työskentelyssä syvemmän minän äärelle hakeutuminen on josaain määrin juuri tuon alkutilan luo pyrkimistä.

Väistämättä tämä kaikki on vaikuttanut siihen, kuinka katson toista ihmistä. Opin koko ajan lisää katseestani, se paljastaa minulle itsensä yllättäen, hetkissä. Silti uskon olevani täynnä myös sokeita pisteitä. Olen hyvin kiinnostunut näistä omista sokeista pisteistäni. Siitä, etten koskaan voi täysin oppia itseäni, vaan aina uudelleen tulen yllättymään, ilahtumaan ja pettymään itseeni. Se on kamalaa. Ja samalla hyvin inhimillistä, kiehtovaa.

2. KUROTUS KOHTI IHMISTÄ

Seuraavan tekstin kirjoitin tammikuussa 2018 opinnäytetyöni tueksi, selventääkseni itselleni tilanteita, joissa itse koen kurkottaneeni kohti syvempää minääni.

> *"Minussa on monta minua. Sen olen tiedostanut monesti pedan opintojeni aikana. On arkiminäni, joka saapastelee aamulla kouluun, astuu hissiin ja kaivaa marjapuuronvärisen vihkon esiin repusta muistiinpanoja varten, lainaa kynää Tanjalta, kun on unohtanut omansa kotiin. Arkiminäni käy lounaalla koulun ruokalassa, yrittää hengata luontevasti, olla hauska tai puhua järkevästi asioista, jotka ovat järkeviä. On myös toisenlaisia "minuja". On kohdannut heitä esimerkiksi Interacting with inner partner -kurssilla. Runot ulos -työpajassa. Autenttisen liikkeen harjoituksessa. Monissa harjoitteissa, hetkissä. Erilaisia ääniä, muistikuvia, tunteita, kehosta kumpuavaa liikettä, joka ei ole järkevää, mitenkään järjellä perusteltavissa. Myös sellaisia ajatuksia, tahtoja, suuntia minussa, jotka olivat jo unohtuneet, jääneet matkan varrelle. Nämä "minät" on osa minua, yleensä arkisen minäni alla piilossa. Kun hetki on oikea ja annan luvan, ne tulevat näkyviksi, astuvat ulos minusta liikkeen, äänen kautta. Tulen tietoiseksi siitä, että juuri tällä tavoin huojuin lapsena, ja se oli minusta ihanaa. En oikein tiedä, mistä kaikesta ne koostuvat. Muistoista? Alitajunnasta? Sielullisista syvyyksistä? Edellisistä elämistä? Yhtä kaikki uskon, että ne ovat autenttisesti osa minua, ja että ne palvelevat minussa jotain muuta kuin arkista selviytymistäni."*

Tässä luvussa kerron hakeutumisesta syvemmän minämme äärelle, kurkottamisesta sitä kohti. Käytännön toimintana kerron Albumi-työpajaprosessista, ja myös voimauttavasta valokuvaukseta, josta Albumi on saanut innoituksensa. Hahmotan kurkotusta omista, hapuilevista pedagogin ensiaskelista käsin. Pohdin dialogisuuden käsitettä ja mietin, mihin suuntaan haluaisin pedagogina kehittyä.

2.1 Albumi-työpajat

Esittelin aikaisemmin termit arkiminä ja syvempi minä. Kuvailin, kuinka arkiminämme alla, ulottumattomissa, virtaa syvempi virta. Tiedostimme sen tai emme, se vaikuttaa myös arkiseen toimintaamme. Ehkä ihminen, ainakin jotkut meistä, on aina tunnistanut tuon virran olemassaolon ja koettanut löytää erilaisia keinoja päästä yhteyteen sen kanssa. Syönyt sieniä. Pureskellut yrttejä ja maistellut päihdyttäviä juomia. Hakannut vuorokausikaupalla shamaanirumpua. Mainitsin myös freudilaisen psykoanalyysin. Siihen antautuminen lienee yksi keino saavuttaa yhteys syvempään minuuteen. Samoin esimerkiksi joogan perimmäinen tarkoitus on yhteys "todelliseen minään". Yli 1500 vuotta vanhassa, joogan filosofiaa käsittevässä tekstikokoelmassa, joogasutrissa, määritellään joogan olevan "Mielen mekaanisten toimintojen pysäyttämistä", (Broo, M. 2010, 32) jolloin ihminen saa kosketuksen todelliseen olemukseensa.

Omaa työskentelyäni Albumin parissa en luonnehtisi näin mystiseksi tai ihmistä välttämättä syvältä myllääväksi kokemukseksi. Ajattelen sen olevan yksinkertaista hiljentymistä, laskeutumista omaan itseen harjoitteiden avulla. Sisäisen kuuntelua, sen äänen kunnioittamista. Tapaamiskertojen aikana noilta hiljaisuuden retkiltä kertyy kokemuksia, tuliaisia, joista työpajaperiodin päätteeksi rakentuu yhdenlainen omakuva muiden katseiden alle lahjoitettavaksi. Siinä saattaa tulla näkyväksi omakuvan tekijän syvimpiä toiveita, muistoja tai pelkoja. Henkilökohtainen omakuva, joka on kiinnostava juuri siksi, että se on ainutlaatuinen. Oma.

Albumi-työpajan idea nojaa voimauttavan valokuvauksen metodiin. Koska arvostan tuota metodia kovasti ja tavoittelen samankaltaisia arvoja ja prosessia omassa taidepedagogisessa työssäni, esittelen seuraavaksi voimauttavan valokuvauksen idean lyhyesti.

Sosiaaliohjaaja, valokuvaaja Miina Savolaisen kehittämässä metodissa ihminen luo yhdessä valokuvaajan itsestään valokuvan, jossa hän itse on saanut määritellä, millaisena haluaa tulla nähdyksi, kuvatuksi. Konkreettista valokuvanottoa edeltää prosessi, jossa yleensä 3-4 tapaamiskerran aikana kuvaaja ja kuvattava käyvät läpi kuvattavan elämän historiaa. Sitä tutkitaan

esimerkiksi katsomalla millaisia valokuvia hänestä on otettu, millaisena hänet on nähty. Poikkeeaako hänen oma mielikuvansa itsestään noista kuvista? Mikä on tullut näkyväksi, mikä jäänyt huomaamatta, pimentoon? Tämän prosessin lopputuloksena syntyy omakuva, jossa kuvattavalla on loppuun asti oikeus määritellä kuvansa. Kuvaajan tehtävä on kuunnella, nähdä, kunnioittaa, mahdollistaa.

Miina Savolainen kuvaa voimauttavan valokuvan vahvuutta seuraavasti:

"Valokuva kykenee sekoittamaan totta ja fiktiota. Kuvissa nuoret saivat todistaa olemassa oleviksi sellaisia asioita, jotka eivät olleet päässeet esille arkielämän rooleissa. Valokuvat ilmensivät asioita, jotka olivat liian abstrakteja, tunnepitoisia ja monimuotoisia, jotta niitä voisi selittää sanoilla. Valokuvissa saattoi tehdä näkymättömän näkyväksi: tuoda esiin sen, mikä on salattua ja unohdettua tai ylittää arkitodellisuuden järkähtämättömät rajoitteet." (Savolainen, M. 2008, 162)

Myös Albumissa me käymme läpi prosessin, joka sisältää harjoitusajan sekä lopuksi "elävän omakuvan" teon. Tapaamiskertoja on 10-15. Työpajan lopuksi jokainen osallistuja luo itsestään omakuvan, jonka kautta hän asettuu näkyväksi. Se on hänen itsensä valitsema tapahtuma, kohtaus, esitys, joka voi olla liikettä, ääntä, musiikkia. Se voi olla myös elävä stillkuva, jossa päähenkilö asettuu katseen alle tahtomallaan tavalla. Kuvassa voi olla vain sen päähenkilö yksin, tai muu ryhmä voi olla muodostamassa kuvaa, osana sitä, sivuhenkilöinä. Tärkeintä on itsemääräämisoikeus. Se, että päähenkilön toiveet ja tahto toteutuvat hänen omakuvassaan. Hänellä on oikeus myös muuttaa, muokata kuvaansa loppuun asti. Omakuvaa edeltää harjoitusprosessi, jonka aikana teemme ryhmäläisten omaan elämään liittyvia harjoitteita. Niiden peruskiviä ovat esimerkiksi läsnäolo, havainto, havainnon muokkaaminen ilmaisulliseksi tapahtumaksi, sekä sen jakaminen ryhmän kanssa.

Ennen ensimmäisiä tapaamista pyydän jokaista ryhmäläistä valitsemaan ja tuomaan mukanaan vihkon, joka on hänelle mieluinen. Vihko on tärkeä osa prosessia, siihen kirjoitetaan tai piirretään joka kerta esille nousseita asioita, tunteita, muistoja. Jokaisesta tapaamiskerrasta piirtyy vihkoon siis yhdenlainen "omakuva". Se pysyy koko prosessin ajan vain ryhmäläisen omana dokumenttina. Yhtä tärkeää kuin tulla näkyväksi toiselle ihmiselle, on tulla havaintojensa kautta näkyväksi itselleen.

Tavoitteeni on Sylin kanssa yhteistyössä työskennellessäni ollut, että Albumi voisi tarjota vastauksia esimerkiksi seuraavaan kysymykseen:

"Kuka olen, jos minulla ei ole syömishäiriötä?"

Kysymys luki lapussa, jonka sain Porin työpajaan osallistuvalta nuorelta ihmiseltä. Olin työpajan alkaessa kysynyt, millaisia tunteita, ajatuksia, odotuksia tuleva työpaja osallistujissa herättää. Lappuun kirjoitettu kysymys osuu Albumi työpajan tarkoituksen ytimeen. Kysymys on tuttu myös itselleni. Seuraava päiväkirjamerkintä on ensimmäisen pedan opintojeni vuoden syksyltä.

> *"Olen pelännyt katseita, että minuun katsotaan. Miksi? Pelkään, että sieltä paljastuu jotain. Että olen ontto, tyhjä. Ettei ole minua, on vain hätäpäissä keksittyjä puolia minusta. Asioita, jotka olen oppinut, kopioinut, joiden kautta haluan tulla hyväksytyksi. Että haistan, mitä minulta odotetaan, mitä se toinen odottaa, ja alan sitten olla se. Että mitään muuta ei olekaan. Minua ei ole."*
> *(työpäiväkirjasta syksyllä 2016)*

Mitä muuta olen kuin fyysinen olemukseni ja määritelmät, joita itsessäni kannan? Olen esimerkiksi äiti, ystävä, vaimo, näyttelijä, pedagogi. Jos ne kaikki riisuttaisiin, mitä minä olisin? Kiinnostavatko nämä kysymykset muita, ja olisiko joku muukin halukas tutkimaan asiaa omasta näkökulmastaan?

Nämä kysymykset ovat johdattaneet minua kohti sitä, missä nyt olen.

2.2 Dialogisuus

Kun työskentelemme Albumin kaltaisella henkilökohtaisella ja herkällä alueella, koen oman pedagogisen vastuuni suureksi. Minun on välttämätöntä olla tietoinen ja oppia koko ajan lisää, paitsi omista konkreettisista metodeistani, tavoitteistani ja työtavoistani, myös omasta suhtautumisestani toiseen ihmiseen. Aloittaessani teatteripedagogiset opinnot syksyllä 2016 minulla ei juurikaan ollut kokemusta pedagogin työstä. Se hämmensi minua. Olin toiminut näyttelijän ammatissa melkein 20 vuotta, pääosin freelancerin pätkittäisissä työsuhteissa. Olin työskennellyt myös esimerkiksi päiväkodissa ja turvakodissa. Minulla oli hapuileva mutta motivoitunut kuva siitä, millaista työtä pedagogina haluaisin tehdä. Se liittyi näkymättömän esille tuomiseen ihmisessä. Uskon tuon motivaation kummunneen esimerkiksi havainnosta, kuinka kapeita, ennalta-arvattavia ja kliseisiä monien teatteriesitysten ihmiskuvat olivat. Se ärsytti minua. Myös vakiintuneiden, pääosin yhteiskunnan varoilla ylläpidettävien teatteritalojen tietynlainen "elitistisyys", se, että niiden tarjoamat tarinat ja katsomoihinsa keräämä yleisö edustaa pääosin hyvin toimeentulevaa keskiluokkaa, sai minut pohtimaan, voisiko teatteripedagogiikan kenttä olla alue, jolla ihmistä voisi tutkailla uusista kulmista. Opinnoissani sain nyt keskittyä konkretisoimaan, mitä minä tällä oikeastaan haen, ja ensi kertaa elämässäni todella pysähtyä pohtimaan omia käsityksiäni taidepedagogiikasta.

Aloitin opinnot aivan alusta miettimällä, mitä minun mielestäni pitää sisällään termi taidepedagogiikka, minne kaikkialle se voi ulottua ja milloin se on mielestäni hyvää. Ainakin se oli mielessäni jotakin muuta kuin aikanani näyttelijän opinnoissani nauttimani opetus, joka ajan hengen mukaan oli ollut pääosin ollut hierarkista, opettaja-ohjaajan valtaa pönkittävää, ja oppilas-näyttelijän mukautuvaisuutta ja kritiikittömyyttä korostavaa. Koen olevani Kekkos-ajan kasvatti, jolle tottelevaisuus oli taottu tajuntaan jo peruskoulussa, joten kuvaamani kaltainen näyttelijäopetus oli sopinut kaltaiselleni kuuliaiselle tytölle hyvin. Jokainen aika kantaa itsessään erilaisia

arvoja ja tavoitteita. Nyt taidepedagogiikan opetuksessa, käsittääkseni myös näyttelijäntyön opetuksessa, korostui kriittisyys, tasavertainen kohtaaminen, dialogisuus ja kunnioitus. Olin hieman huolissani kriittisyyden ihanteesta, pelkäsin, etten aitona kekkoslaisena sitä osaa. Olin kuitenkin iloinen, että tavoitteet osuivat yhteen oman käsitykseni kanssa hyvästä taidepedagogiikasta ja ihmisen kohtaamisesta.

Omassa ihanteessani pedagogi näkee ihmisen kokonaisena, tämän oman historian, luonteen ja olosuhteet sisältävänä olentona, ja etenkin hyväksyy tämän sellaisena. Hän ei heijasta tähän sokeasti omia ennakko-olettamuksiaan, tavoitteitaan ja pyrkimyksiään. Ei edes, vaikka opetus tähtäisi tiettyjen selkeiden taitojen oppimiseen, kuten esimerkiksi ammattinäytelijän opetuksen mielestäni myös tulee tähdätä. Oikeastaan ajattelen, ettei meillä kenelläkään ole oikeutta odottaa toisistamme mitään, vaan toisen ihmisen pitäisi antaa rauhassa olla, mitä hän on. Tietenkään tämä ei toteudu joka hetki, vaan arkielämän kohtaamisemme ovat täynnä ennakkoluulojen, tunteiden ja olettamusten aiheuttamia vääristymiä ja hankauksia.

Ihanteeni kaltaisesta toisen kunnioittavasta kohtaamisesta puhuu Martin Buber esitellessään sanaparit "Minä - Se" ja "Minä - Sinä". Buberin mukaan ihminen on suhteessa maailmaan niiden kautta. Ensimmäinen kuvastaa suhdetta tasolla, jossa sitä määrittävät tavoitteet, olettamusket ja toisen asettaminen objektin asemaan. Toisessa "Minä - Sinä" sanaparissa taas toinen pyritään näkemään puhtaasti, vain kohtaamalla.

"Yhteys Sinään on välitön. Minän ja Sinän välillä ei ole mitään käsitteellistä, ei ennakkotietoa eikä kuvittelua; ja muistikin muuntuu, kun se siirtyy osasta kokonaisuuteen. Minän ja Sinän välillä ei le pyrkimystä, pyydettä eikä ennakointia; ja kaipaus itse muuttuu, kun se siirtyy unesta tapahtumiseen itseensä. Kaikki keinot ovat este. Kohtaaminen tapahtuu vain siellä, missä kaikki keinot ovat sortuneet." (Buber, M. 1923, 34)

Buber sanoo, että "Minä - Se" -suhde on ihmiselle luontainen, ja elämmekin siinä automaattisesti, erityisesti pyrkimättä siihen. Hetkittäin voimme kuitenkin tavoittaa Minä - Sinä" -suhteen ja kohdata toisen sen kautta. Buberin mukaan tämä suhde toteutuu myös armosta, eikä sitä voi pakottaa syntymään. (Buber, M. 1923, 33) Itse ajattelen, että pelkkä tietoisuus siitä, että pyrkii välittömään yhteyteen toisen kanssa, tuo minua lähemmäs tuota yhteyttä. Tulkitsen myös tuon kohtaamisen olevan ajattelun ylittävää ja kehollista, liittyen myös Rauhalan esittelemään holistiseen ihmiskäsitykseen, jossa ihmisen mieli, keho ja situationaalisuus ovat läsnä.

Myös dialogisuusfilosofi Emmanuel Levinas puhuu Kasvoista, jotka menevät tiedollisen ohi. (Levinas, E. 1996, 20) Tulkitsen hänen tarkoittavan Kasvojen kohtaamisella tapahtumaa, jossa ihminen nähdään hänen persoonansa ohi, määrittelemättä häntä sen kautta. Vain puhtaasti pyrkimyksellä kohdata hänet. Levinasin mukaan toisen ihmisen Kasvot esittävät katsojalle äänettömän vaatimuksen kohdata tämä ilman pyydettä, vain suuntautuen toista kohti. Tämän lisäksi Levinas sanoo jokaisten Kasvojen esittävän myös sanattoman pyynnön: "Älä tapa."

"Kyse on ennen muuta kasvojen suoruudesta, niiden suorasta, puolustautumattomasta alttiudesta. Kasvojen iho on alastominta, riisutuinta"... "Kasvot ovat paljaat ja uhatut, aivan kuin ne kutsuisivat väkivallantekoon. Samalla kasvot kieltävät meitä tappamasta."
(Levinas, E. 1996, 73)

Tulkitsen tappamisen tässä yhteydessä tarkoittavan juuri tätä toisen määrittelemistä, haltuun ottamista omiin tarkoituksiini tai mielikuviini sopivaksi. Vaikka kuvittelisin tekeväni sen hyvässä tarkoituksessa, se on kuitenkin väärin toista ihmistä kohtaan.

Levinas puhuu myös vastuusta Toisesta. Jos Toinen paljastaa kasvonsa minulle, ikään kuin antautuu minulle, minulla on vastuu hänestä. Tämä

vastuu lankeaa minulle automaattisesti, tahdoin ottaa sen vastaan tai en. Toinen on aina myös enemmän, kuin pystyn hänessä näkemään tai tietämään, ja vastuuni koskee myös näitä puolia Toisessa. (Levinas, E. 1996, 78) Olen vastuussa niistäkin, koska tiedän niiden olevan olemassa. Levinas sanoo vastuusuhteen olevan epäsymmetrinen. En siis voi olettaa Toisen olevan vastuussa minusta, voin vain olla tietoinen omasta vastuustani.

Koen tämän hyvin voimakkaaksi eettiseksi ohjeeksi ihmisen kohtaamisesta, paljastamisesta ja paljastumisesta, sekä minun vastuustani siinä. Kuten Buberkin, uskon, että tämänkaltaisessa kohtaamisen tilassa jatkuvasti eläminen olisi mahdotonta. Voimme kuitenkin tehdä tietoisen päätöksen pyrkiä kohti sitä.

2.3 Pedagogisia tavoitteitani Albumissa

Olen kahdessa pitämässäni Albumi-työpajassa saanut kerätä kokemuksellista tietoa siitä, miten voisin pedagogina toimia mahdollisimman viisaasti. Seuraavaksi kerron muutamia löytöjä, joiden ajattelen edistävän kurotuksen ideaa. Niitä ovat ainakin hyväksyntä ja rajat, yksinkertaisuus, sekä ilo ja keveys. Lopuksi puhun vielä vähän pedagogin katseesta.

Edellisessä osassa puhuin dialogisuuden tärkeydestä. Koenkin, että yhtä tärkeää kuin se, millaisia konkreettisia harjoitteita tapaamiskerroilla teemme, on ilmapiiri, jossa työskentelemme. Haluaisin luoda Albumiin hengen, jossa ihmisen on hyvä hengittää, pudota itseensä, olla auki. Tämä tarkoittaa minulle pyrkimystä olla ehdottoman hyväksyvä sille, millaisia asioita, muistoja, kokemuksia ryhmäläiset tuovat esille. Ja etenkin, miten he ilmaisevat itseään liikkeellä, äänellä, sanoilla. Silti koen tärkeäksi myös asettaa rajoja sille, kuinka paljon esimerkiksi syömishäiriöön liittyvät kokemukset kahmaisevat aikaa yhteisestä keskustelusta. Molemmissa työpajoissa osalla ihmisistä on ollut tarve jakaa näitä kokemuksia varsinkin ensimmäisillä tapaamiskerroilla. Ymmärrän sen. Koska ryhmäläisten yhdistävänä tekijänä on ainakin jonkinasteinen syömishäiriö, on siitä ymmärrettävästi tarve puhua, saada

vertaistukea. Itselleni on kuitenkin ollut haastavaa hyväksyä esimerkiksi sitä, että ihminen puhuu todella negatiivisesti omasta itsestään, omasta kehostaan. Olen pyrkinyt ottamaan vastaan, kuuntelemaan. Mutta myös ilmaisemaan, että tuo mitä sanot, on inhimillistä ja ymmärrettävää. Silti se ei ole totta. Me muut emme ajattele sinusta noin. Vaatii rohkeutta sanoa niin, valita sanat, jotaka eivät mitätöi toisen kokemusta, mutta ovat silti eri mieltä. Saattaa myös olla väärin puhua muidenkin kuin omasta puolestani. En tiedä, saisinko edes. Silti koen, että minun täytyy.

Haluaisin pystyä välittämään toiselle ajatuksen, että vaikka sinä et juuri nyt kykenisi näkemään itsessäsi hyviä asioita, minä näen. Minun on helppo nähdä sinut kauniina, elävänä ihmisenä. Juuri tuollaisena, muuttamatta sinussa mitään. Ajattelen, että tämä hyväksyntä tulee näkyväksi paitsi katseessani, myös koko olemuksessani suhteessa häneen.

Koen myös, että yksi tärkeä taidepedagoginen suuntani on kohti pientä, aina vain yksinkertaisempaa. Minua viehättää ajatus siitä, miten vähästä, pienestä, yksinkertaisesta voi saada paljon irti. Ehkä tämä johtuu siitä, että koen maailman melko kaoottisena, nopealiikkeisenä ja hallitsemattomana. Haen rauhaa ja yksinkertaisuutta, jonka äärelle asettua. Uskon sen olevan hyväksi ihmiselle. Huomaan tämän myös yksityiselämässäni.

> *Istun yksin uimahallin saunassa ja tuijotan lattiaviemärin hopeanhohtoista rinkulaa. Vesi valuu siihen hitaasti, muodostaen outoja, täysin sattumanvaraisia kuvioita. Mietin, voisinko istua tässä päivät pitkät, tuijottaa viemärin rinkulaa ja ja ihmetellä siihen muodostuvia kuvioita? Entä jos kokemusten mittasuhteet voisi kääntää päälaelleen, pieni olisi suurta ja suuri pientä? Jos veden muodostamat kuviot aiheuttaisivat sydämentykykytystä ja jännittynyttä kihelmöintiä vatsanpohjassa, ja benjihyppy ei tuntuisi miltään?*

Albumi-työpajassa olen toteuttanut yksinkertaisuuden ajatusta pyrkimällä houkuttelemalla itseni ja ryhmäläiset pysähtymään tähän olemassaolevaan hetkeen. Haluaisin, että tuo läsnäolo lävistäisi koko harjoituskerran, voisimme vapaakellua syvemmän minämme äärellä. Tämä tarkoittaa käytännössä lyhyttä meditaatiota aina tapaamisten alussa, hiljaisuuden vaalimista, yksinkertaisia tehtäviä. Yhdellä harjoituskerralla voidaan tehdä esimerkiksi liikkumista tilassa, opetusharjoitteluni tapauksessa koko TeaKin rakennuksessa. Sen aistimista, haistamista, koskettamista. Etsimistä paikka, jossa on hyvä olla, siellä viipymistä. Olemista. Luottamista, että se on juuri se paikka, jossa minun tällä hetkellä kuuluukin olla. Äänetöntä keskustelua tilan kanssa. Saapumista hiljaisuuden vallitessa takaisin luokkaan, kokemuksen purkamista liikkeen ja äänen kautta yksin, silmät kiinni. Silmien avaamista, toisen näkemistä. Lopuksi kirjoittamista kokemuksesta omaan Albumi vihkoon. Keskustelua.

"Mitä jos se, missä olen, on se, mitä tarvitsen?" Satu Palokangas kysyi Horros-retriitillä joukukuussa 2017.

Kun kirjoitin itselleni suunnitelmaa toista Albumi-työpajaa varten, kirjasin yhdeksi tavoitteekseni ilon ja keveyden. Ilon omassa olemisessani ja myös sen välittämisen ryhmän tapaamisissa. Toivon, ettei kukaan ryhmäläinen kokisi tapaamisia raskaiksi "Ääh, taas pitää mennä!", vaan ainakin poislähtiessään kokisi tulleensa kohdatuksi ja sitä kautta voimaantuneensa. Koen tämän erityisen tärkeäksi työskennellessäni ihmisten kanssa, jotka jo muutenkin saattavat elää sairautensa takia vaativaa elämänvaihetta. Tässä kohtaa koen tärkeäksi oman persoonani, sen, millaisen energian tapaamisiin mukanani tuon, millaista ilmapiiriä sillä viljelen. Minun ei tarvitse esittää iloisempaa tai reippaampaa kuin oikeasti olen, mutta minun on hyvä olla tietoinen siitä, mitä itsessäni kannan. Tunnistan tämän saman asian myös näyttelijän työssäni. Joka kerta harjoituksiin tullessani tai näyttämölle astuessani tuon mukanani energiaa. Energia, jolla on jotain tekemistä myös sen kanssa, jota asenteeksi

kutsutaan, on tärkeä, ryhmätyötä oleellisesti joko helpottava tai vaikeuttava asia. Katse on yksi konkreettinen tekijä, joka tätä energiaa välittää.

Oma energia näyttäytyy minulle myös kehollisena, esimerkiksi lämpötilaan konkretisoituvana asiana. Saatan ennen ryhmätapaamista tulla tilaan, pysähtyä, sulkea silmät ja hiljentyä tunnustelemaan itseäni. Olenko tänään kylmä, viileä, lämmin, kuuma? Millaisen lämpötilan itsessäni aistin? Miten se vaikuttaa minuun? Millaisena koen sen hengittävän minusta ulos, ihoni, kasvojeni, käsieni, jalkaterieni kautta?

Omalla kohdallani mainitsemaani iloon ja kaveyteen kuuluu myös huumorin, eräänlaisen "mitä välii!" -asenteen vaaliminen. Ehkä tämä juontaa juurensa omaan persoonaani, joka on aina ollut taipuvainen suorittamaan, ottamaan vakavasti. Minä olen se, joka lapsena aina juoksi hengenhädässä kouluun, ettei vaan myöhästyisi. Joka otti käskyt ja säännöt kirjaimellisesti ja pelkäsi rikkovansa niitä vahingossa. Edelleen tapaan ottaa monet asiat liian vakavasti, jännittäen ja suorittaen. Haluaisin, että sekä työpajoissa, että elämässä yleensäkin, myös naurettaisiin, pidettäisiin yhdessä kivaa. Että tämä on vakavaa, ja samaan aikaan tämä ei ole yhtään vakavaa. Tuli mitä tuli, ainakin olemme nauttineet tästä! Haluaisin olla vanhana nainen, joka vielä haudan partaalla hoippuessaan vilauttaa vähän pyllyä.

Myös harjoituksissa tehdyt omaelmäkerralliset harjoitteet sisältävät ilon ja keveyden suunnan. Koen sen välttämättömäksi. Niissä ajatukseni on suunnata kohti mukavia, voimaa tuovia asioita. Houkutella näkyväksi sitä, mitä se kullekin ryhmäläiselle hänen omassa elämässään on. Saatan pyytää ryhmäläisiä tuomaan seuraavaksi kerraksi esimerkiksi jonkin esineen, jonka he kokevat itselleen voimauttavaksi, tärkeäksi hyvinvointinsa kannalta. Vaatteen, jossa on hyvä olla. Tai johdattaa ryhmäläiset mielikuvitusmatkalle, jossa he kohtaavat 8-vuotiaan itsensä jossain hänelle mieluisessa paikassa, ja tekevät tämän kanssa yhdessä jotain mukavaa. Pyrin asettamaan tehtävät niin, että niissä on mahdollisuus pulpahtaa esiin voimattavia, hyviä asioita

ihmisen menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. En koskaan yllyttäisi penkomaan menneisyyden traumaattisia tai vaikeita tunteita esiintuovia tapahtumia. Se lienee enemmän taideterapian heiniä, johon palaan vielä tämän luvun lopussa.

Olen kerta toisensa jälkeen yllättynyt siitä, miten valmiita, avoimia ryhmäläiset ovat tekemään harjoitteita, katsomaan toisiaan, keskustelemaan, tukemaan toisiaan. Koen, että jos olen työpajaperiodin alussa osannut tarpeeksi selkeästi kertoa, mihin olemme yhdessä matkalla, miksi näitä harjoitteita teemme, se kantaa aika pitkälle. Molemmissa ryhmissä ryhmäläiset ovat olleet aktiivisia, toisiaan kuuntelevia. Monet asiat ovat tapahtuneet melkein kuin itsestään, ja se on minusta ihmeellistä. Keskustelussa on saattanut sivulauseessa tulla ilmi esimerkiksi millaista musiikkia joku kuuntelee. Tästä inspiroituneena olen pyytänyt halukkaista tuomaan seuraaville tapaamiskerroille mukanaan lempimusiikkiaan. Lämmitellään vähän, tanssitaan. Tämä onkin ollut yhden itseilmaisun kanavan avaus, josta on lähtenyt versomaan ihan oma rihmastonsa.

Viimeiseksi haluan vielä mainita pedagogisena tavoitteenani katsoa hyvin. Mitä tarkoittaa pedagogin "hyvä katse"? Minulle se tarkoittaa katsetta, joka kantaa itsessään niitä arvoja, joista olen tässä opinnäytteessäni kirjoittanut, esimerkiksi ehdotonta hyväksyntää ja vastuuta toisesta ihmisestä. Koen, että nämä asiat konkretisoituvat katseessani, ja minun täytyy pedagogina olla tietoinen siitä, miten katson.

Miina Savolainen kirjoittaa kirjassaan "Maailman ihanin tyttö", kuinka me katseilla liitymme yhteiseen maailmaan, joka on oman, ainutkertaisen, sisäisen maailmamme ulkopuolella. Kaikki me kannamme ruumiissamme muistijäkiä siitä, miten olemme tulleet nähdyksi, liitetyksi toisiin ihmisiin. Joskus katseet tai niiden puuttuminen voi jättää meihin arvottomuuden tunteen, tai pelon, että meitä katsotaan "pahasti".

"Katsominen ja nähdyksi tuleminen ovat syvästi merkityksellisiä rakentaessaan joko yhteyden tai ulkopuolisuuden kokemusta. Rakastavalla,

vastavuoroisella katseella voi välittää toiselle hänen korvaamattomuutensa. Katseella voi myös mitätöidä, osoittaa halveksuntaa tai alistaa toisen pelkäksi katseen kohteeksi. Pienillä, vihjailevasti ilmaisevilla katseilla ihminen voidaan tuomita ulkopuoliseksi toisten yhteydestä." (Savolainen, M. 2008, 165)

Albumi työpajoissa olen havainnut katsomisen tärkeyden tulevan ilmi, paitsi harjoitustilanteissa, myös niiden ulkopuolella hyvin yksinkertaisella tavalla. Esimerkiksi niin, että kohtaamme, katsomme toisiamme kiireettömästi ennen varsinaisten harjoitusten alkua. Ymmärsin tämän, kun huomasin Porin työpajassa muutaman ryhmäläisen tulevan hyvin ajoissa tapaamisiin. Tullessani juoksujalkaa paikalle noin viisi minuuttia ennen kokoontumista, he olivat odotelleet siellä jo varttitunnin. Aloin ottaa tavaksi, jos mahdollista, tulla itsekin aikaisemmin. Noista varttitunneista muodostui hyvä aloitus harjoituksillemme. Saatoimme jakaa kuulumisiamme, sinällään merkityksettömiäkin asioita, päästä sisään toistemme maailmaan hyvin arkisella, mutta tärkeällä tasolla. Koin, että juuri noissa hetkissä kohtasimme tasavertaisella, lämpimällä tavalla. Samaa tapaa noudatin myös Helsingin ryhmässä.

2.4 Albumin ja taideterapian ero

Koska olen toteuttanut työpajat syömishäiriöstä toipuvien ihmisten kanssa, ja toiveeni olisi tulevaisuudessakin työskennellä nimenomaan erityisryhmien kanssa, koen tarvetta määritellä taidepedagogisen työskentelyn ja taideterapian eron. Koen sen tärkeäksi itseni kannalta, koska en ole terapeutti, eikä minulla ole terapiatyöhön vaadittavia taitoja. Rajalinjat terapian ja taidepedagogiikan välillä ovat häilyväiset ja niitä voi olla hankala määritellä, mutta tällä hetkellä ajattelen asian näin: terapiassa etsitään ja kaivaudutaan syvemmälle asioihin, jotka tuottavat jonkinasteisia vaikeuksia ihmisen elämään. Näitä kipupisteitä tutkaillaan suunnalta jos toiseltakin, niitä tunnustellaan ja painellaan, ja pyritään löytämään jonkinlainen ratkaisu joko niin, että niiden kanssa pyritään elämään tai niitä yritetään mahdollisuuksien rajoissa "parantaa".

Albumi-työpajoissa taas suuntaamme kohti hyvää meissä. Uskon, että meissä jokaisessa on suunnaton määrä syvyyttä, edellä kuvaamaani syvemmän minän virtaavaa voimaa. Se on omaa voimaamme, mutta se saattaa joskus joutua meiltä hukkaan. Määrittelemme itseämme jatkuvasti niin monin, ulkoisin määrein. Jotkut niistä voivat olla meille vahingollisia, silti niistä voi olla vaikea irrottautua pelkän tiedon avulla. Esimerkiksi syömishäiriö on sairaus, joka voi olla kuin paksu, painava ja pölyinen täkki oman persoonan eri piirteiden päällä. Oma työskentelyni tähtää siihen, että raotamme varovasti täkin reunaa, päästämme ilmaa ja valoa sen alle. Katsomme, mitä sen alta löytyy. Koen, ettei Albumin kaltainen työskentely ole ehkä viisasta sairauden akuutissa vaiheessa, jolloin ihmisen voi olla hyvin vaikea tunnistaa itsessään mitään positiivista tai rakkaudellista, viisasta voimaa. Syömishäiriö on sairaus, joka kehittyy hitaasti kuukausien, ehkä vuosien kuluessa, usein melkein salaa sairastuneelta itseltäänkin. Myös siitä toipuminen vie aikaa, eikä prosessia voi kiirehtiä. Akuutisssa vaiheessa tarvitaan ehkä aivan toisenlaisia keinoja selviytyä. Sen sijaan toipumisvaiheessa, jolloin ihminen jo itse tunnistaa itsessään halun luopua sairaudesta, voi tällaisesta työekentelystä olla apua ja tukea. Oman minuuden uudelleenlöytämisen kokemukset voivat olla tukikapuloita, joihin tarttua. Koen, että pedagogina minun tehtäväni ei tietenkään voi olla "parantaa". Tekisi mieli sanoa, ettei edes auttaa. Ajattelen, että voin vain tarjoata mahdollisuuden, kulkea hetken toisen rinnalla.

3. JUHLAT

Yllä olevassa omakuvassa tekijä halusi, että toinen katsoo häntä ja samalla sanoittaa hänet näkyväksi. Katse onkin tärkeä osa Albumin prosessia. Harjoitusjaksolla katseen tärkeys toteutuu katseena itseen, omaan sisimpään. Tekijä tulee tietoiseksi oman itsen eri puolista, katsoo niitä itsessään. Piirtää

ja kirjoittaa havaintojaan omaan vihkoonsa. Tekee niistä pieniä taideteoksia, "omakuvia" esimerkiksi piirtäen tai liikkuen, ja näin jakaa ne muiden ryhmäläisten kanssa. Työpajaprosessin päätteeksi jokainen luo itsestään omakuvan ja asettuu muiden katsottavaksi, toisten katseen alle.

Seuraavaksi käsittelen Albumi-työpajan loppuvaihetta, jossa aloimme muovata omakuvia. Katseella, eli katsomisella ja katseen alle asettumisella, on tässä työvaiheessa tärkeä merkitys. Siksi kirjoitan tässä luvussa paljon myös katseesta ja sen kohteena olemisesta. Olen nimennyt luvun nimellä "Juhlat", koska molempien työpajojen loppuhuipennuksena järjestimme todellakin juhlat; Porissa pitkän brunssipöydän äärelle n. 20:lle hengelle, Helsingissä teekutsut seitsemälle katsojalle. Katsojien nauttiessa pöydän antimista albumilaiset toteuttivat jokainen vuorollaan oman kuvansa. Porissa meillä oli mahdollisuus myös koristella tila tahtomallamme tavalla. Laitoimme esille esineitä ja kuvataidetta työpajaperiodin matkan varrelta, jotta tila olisi mahdollisimman paljon "näköisemme", omamme. Halusimme, että itsemääräämisoikeus lävistäisi myös esitystilan. Haluan käyttää sanaa "juhlat" myös siksi, että se läpikäymämme prosessi ja sen tulokset, omakuvat, ovat todellakin juhlan arvoiset.

Olen jakanut luvun neljään osaan, joista ensimmäinen käsittelee katseen kohteena olemista. Pohdin sitä oman näyttelijäntyön kokemukseni kautta. Pohdin myös aitouden merkitystä omassa näyttelijäntyössäni ja Albumissa. Toinen otsikko on Tahtominen. Siinä kuvaan omakuvan tekijän tulemistä näkyväksi tahtovana olentona. Kolmas osa, Antautuminen, kuvaa hänen antautumistaan katseen kohteeksi lopullisessa, yleisölle avattavassa omakuvassaan. Ja neljäs, Kunnioitus taas peilaa katsetta omakuvan katsojan kannalta. Hänen vastuutaan, asenteensa tärkeyttä.

3.1 Katseen kohteena

Albumin lopputulemassa, omakuvissa, katseella on mielestäni oleellinen merkitys. Kummassakin ryhmässä olemme keskustelleet paljonkin siitä, haluavatko ryhmäläiset, että ulkopuolinen katsoja tulee katsomaan heidän omakuviaan. On tärkeää, että jokainen saa miettiä asiaa rauhassa ja uskaltaa

sanoa mielipiteensä. Olen myös huomannut, että ennen kuin omakuva on jollain lailla tekijän omassa mielessä hahmottunut, ajatus sen paljastamisesta, edes valmiina ja harjoiteltuna, voi tuntua ylivoimaiselta. Ymmärrän tämän hyvin. Siksi olemme jättäneet päätöksen ulkopuolisen yleisön kutsumisesta aivan viime metreille, käytännössä viimeiseen viikkoon ennen Juhlia. Tällöin jokaisen kuvaa on ehditty pohtia, sommitella ja harjoitella. Molemmissa ryhmissä, Porissa ja Helsingissä, omakuvat on päätetty asettaa yleisön katseen alle.

Katsominen ja katsotuksi tuleminen on minulle itselleni hyvin merkityksellistä. Elämäni ihanimmat ja tuskallisimmat hetkiin on usein liittynyt katse tai sitä vaille jääminen. Hakeutumiseni näyttelijän ammattiin on varmasti ollut myös katseen kohteeksi hakeutumista. Silti katseen tarvitsemisesta puhuminen on minulle samalla noloa, jotenkin lapsellista. Haluaisin olla itsenäinen ja riippumaton, enkä tarvita toisen katsetta. Ehkä kuvittelen katseen olevan jotain, mitä lapsi saa tarvita, muttei enää aikuinen. Ja kuitenkin työskentely esimerkiksi Albumissa on työskentelyä myös juuri katsomisen ja nähdyksi tulemisen kanssa. Myös omassa näyttelijäntyössäni on kokemuksia, joissa olen havainnut katseen merkityksellisyyden.

Kesällä 2011 teemme Äänessä -työryhmän kanssa Kajaanin Runoviikolle esityksen, joka koostuu pelkästään ihmisäänillä tuotetusta materiaalista, tarinasta. Esitystä varten Kajaanin Kaupunginteatterin Sissilinnaan rakennetaan "kuulemo", jossa yleisö istuu neliön muotoisessa tilassa, katse kohti keskustaa. Heidän selkänsä takana on ohut harso, jonka takana me näyttelijät, eli ääntelijät, toimimme. Harso on tarpeeksi ohut, jotta se läpäisee hiljaisenkin äänen, mutta kuitenkin niin peittävä, ettei yleisö näe meitä. Me esiintyjät olemme ryhmittyneet tasaisin välein yleisön taakse, niin että näemme toisemme ja pystymme siis olemaan jatkuvassa kontaktissa toisiimme. Meillä on vapaus äännellä ja liikkua niin, ettei yleisö sitä näe.

Havaitsen, kuinka vapauttavaa tällainen "näkymättömänä" työskentely minulle on. Vaikka esitys on vaativa, ja siinä tarvitaan äänellistä tarkkuutta, rytmin tajua ja monipuolisuutta, en jännitä ensi-iltaa etukäteen juuri lainkaan. Muutamaa tuntia ennen esitystä käppäilen innostuneena mutta rauhallisena Kajaanin Runokadulla, saavun teatterille ajoissa, lämmittelen ja

olen iloisen kutkuttuneessa tilassa. Esitys alkaa, jihuu, se sujuu hyvin, hienosti menee! Välillä mokailemme, mutta se ei haittaa. Koen, että teemme tätä yhdessä, orgaanisena olentona. Egomme ovat sulautuneet yhteiseksi teokseksi, eikä minun tarvitse kantaa huolta, pelätä, hävetä.

Myöhemmin pohdimme kokemusta yhdessä näyttelijäkollegani kanssa, joka esiintyi samassa esityksessä. Jaamme samat tuntemukset, myös hänelle katseen kohteena olemisen puuttuminen oli vapauttava, ihana kokemus. Ja kuitenkin olemme molemmat hakeutuneet ammattiin, jossa nimenomaan pyritään saamaan katse, tulemaan näkyväksi, katsotuksi. Mitä ihmettä?! Huomaan, miten iso merkitys katseella on minulle. Miten lävistävä, ihoni alle menevä se voi olla. Samaan aikaan lumoava uni ja kammottava painajainen.

Ilman katsojan katsetta näytteleminen, sen paineesta vapautuminen, voi olla ihana kokemus, jos se on itse valittu olosuhde. Sen sijaan se, jos kukaan ei katso näyttämöllä syvästi kokevaa ja tuntevaa näyttelijää, on varmaan jokaisen näyttelijän painajainen. Ajattelen katseella olevan todella iso rooli näyttämötilanteen palkitsevuudessa ja rankaisussa. Peli on raakaa. Näyttelijän egoa hivelee, hänen sisäisen sankarinsa viitta heilahtaa, kun häntä katsotaan. Samalla hän on kuitenkin vaarassa milloin tahansa menettää katseen, jos ei yleisön mielestä ole sen arvoinen.

Ammattimaisen näyttelijäntyön peruste mielestäni ei pitäisi olla se, että näyttelijä näyttelee täyttääkseen omaa katsetyhjiötään. Hänen ei pitäisi olla näyttämöllä, koska tarvitsee yleisöltä jotain, vaan hän on siellä näyttelemässä roolihenkilöään, joka on osa tarinaa, jota näyttämöllä kerrotaan. Jos näyttelemisen yksi motiivi kuitenkin on katseen tarvitseminen, hänen olisi ainakin hyvä olla tietoinen tästä tarpeestaan. Itsekin tunnistan myös katseen kohteena olemisen ihanuuden. Joskus näyttämöllä voi aistia koko kehollaan, miten yleisön katse liikkuu tarinan henkilöstä toiseen. Se tuntuu mahtavalta. Katseen kohteena oleminen voi olla syvästi tyydyttävää, vaikka luulen, että aika harva näyttelijä tätä kehtaa tunnustaa. Erityisesti huomaan nauttivani suurten tunteiden; ilon, surun tai raivon, näyttelemisestä. Nautin niiden synnyttämisestä itsessäni, pidättelemisestä, ja vihdoin valloilleen päästämisestä yleisön edessä. Johtuuko se siitä, että tällöin koen esittäväni "aitoja" tunteita? Koen siis, että vaikka esiinnynkin roolihahmona, silti jotain

"aitoa" minussa tulee esiin, näkyväksi, katseen alle. Koen, että paljastan silloin itsessäni jotain, jota arkielämässäni pyrin peittämään ja suojelemaan. Todellisuudessa näyttämön tilanne ja tunteet ovat voimakkaasti manipuloituja ja kontrolloituja. Turvallisissa olosuhteissa koettuja. Mutta silti koen, että itse tunne, jota itsestäni ilmaisen, on "aito". Ja nimenomaan se, että joku näkee sen, tekee tilanteesta nautinnollisen. Sen sijaan esimerkiksi tekoitkun vääntäminen tai väkisin naamalle venytetyllä hymyllä kekkulointi näyttämöllä voi olla tuskallisen nöyryyttävää, "falskia". Kamalinta on, että joku vielä näkee sen. Ehkä silloinkin tunnen katsojan olevan paikalla todistamassa minussa jotain "ei-aitoa", valheellista.

Mietin aitouden ja sen paljastamisen merkitystä. Siitä saatavaa tyydytystä. Samankaltaiseen "aidon itsen" paljastamiseen on mahdollisuus myös Albumi-työpajassa. Työpajaperiodin lopputulos on esityksen kaltainen tilanne, jossa omakuvaa katsoo yleisö.

Ryhmän keskusteluissa olemme jutelleet, kuinka moni ryhmäläinen kokee arkielämässään kantavansa erilaisia rooleja, jotka eivät aina tunnu omilta. Se, että katsoja katsoo ja katseellaan todistaa toisenlaisenkin roolin, minän, olemassaoloa, voi tuntua vapauttavalta. Tähänkin rooliin voi liittyä pukeutumista erilaisiin asuihin ja esimerkiksi eri asioita symboloivien esineiden käyttämistä. Albumin yhteysessä ne palvelevat paljastamisen, ei peittämisen, tarkoitusta. Voimauttavan valokuvauksen prosessiin osallistunut, lastenkodissa asunut Monna keroo Savolaisen kirjassa samankaltaisen esimerkin.

"Monna ajttelee, että pikemminkin tavat, joilla muut näkevät hänet, ja joilla hänkin näkee itsensä toisten ihmisten silmin, ovat rooleja. Arkiroolit ovat rakennettuja, vääriä ja vieraita. Ne estävät uskomasta toisenlaiseen mahdollisuuteen ja tekevät kohtalonomaisen vaikeaksi muuttaa omaa elämää." (Savolainen, M. 2008, 163)
Monna sanoo myös kokevansa, että hänestä otetuissa voimauttavissa valokuvissa tulee ensi kertaa näkyväksi tyttö, joka hän kokee oikeasti olevansa. Ajattelen, että myös Albumissa luotu omakuva voi olla tekijälleen tosi ja paljas. Aito. Se, että katsoja katsoo häntä tämän kuvan kautta, saattaa vahvistaa hänessä näitä hänen todelliseksi itsessään kokemiaan piirteitä.

3.2 Tahtominen

Voimauttavan valokuvan rakentaminen on tahtomisen harjoittelua, sanoo Inke Rosilo, opetusharjoittelujeni ohjaava opettaja ja voimauttavan valokuvauksen ammattilainen. Minusta se on hyvin sanottu. Ajattelen saman pätevän Albumeissa.

Koen tämän koskevan etenkin lopullisen omakuvan tekemisen prosessia. Ensin kuvan tekijä uskaltaa unelmoida, tehdä itselleen näkyväksi, miten haluaisi tulla näkyväksi. Hän valitsee, mitä ja miten hän tahtoo kuvansa toteuttaa. Sitten hän sanallistaa tahtonsa, kuvailee kuvaansa ja tavoitteitaan muille. Hän ei tee sitä yksin pimeässä komerossa, vaan tekee sen ryhmän edessä. Tulee näkyväksi itselleen ja ryhmälle ihmisenä, joka tahtoo. Kun kuvaa aletaan konkreettisesti harjoitella, hän uskaltaa asettua itse tekijäksi, muiden katseen alle. Hän uskaltaa myös ehkä ohjata muita ryhmäläisiä, jos tahtoo näiden olevan osa kuvaansa. Sanoittaessan ja ohjatessan itseään ja muita, hän on muun ryhmän katseen alla tahtovana, muita määräävänä ihmisenä. Siihen hänellä on oikeus, tila. Ja lopuksi, omakuvassaan, hän asettuu katseen alle tahtomallaan, itse valitsemallaan tavalla.

Prosessi etenee niin, että ensimmäisillä tapaamiskerroilla pyrin esittelemään idean omakuvasta mahdollisimman selkeästi. Pyrin kuvaamaan maalin, jonne olemme yhdessä menossa. Kerron, että tarkoituksemme on, että jokainen luo oman "kuvansa", jonka paljastaa muille. Yhdessä niistä koostuu kokonaisuus, albumillinen kuvia. Tuon Albumin voimme avata valitsemallemme yleisölle, tai kokea ryhmän sisäisenä tapahtumana. Määrittelemme päivän, jolloin Albumimme on katsottavissa. Sitä, kenelle sen avaamme, emme määrittele vielä, se tieto avautuu meille vasta prosessin kuluessa. Tämän jälkeen aktiivisesti unohdamme, laitamme taka-alalle tavoitteemme saada tästä kaikesta aikaan jotain muille esiteltävää. Sillä ei ole enää väliä. Alamme vain tehdä harjoitteita, keskitymme niihin. Uskon, että jos olen tarpeeksi selvästi osannut kuvailla, mitä "elävä omakuva" tarkoittaa, (mikä ei aina ole ollut minulle helppoa!) prosessi käynnistyy ja elää ryhmäläisten mielessä.

Prosessin loppupuolella, kun enää muutamia tapaamiskertoja on jäljellä, palaamme omakuvan konkreettiseen luomiseen. Jokainen ryhmäläinen

esittää omia ajatuksiaan, toiveitaan, suuntiaan. Mietimme yhdessä, miten ne kenenkin kohdalla voisivat toteutua. Miettiminen on kysymysten kysymistä, ajatusten ilmoille heittelyä hyvin ilmavassa olomuodossa. Tässä kohdassa palaamme omakuvan ytimeen: sen ei ole tarkoitus viihdyttää, miellyttää, palvella yleisöä. Sen tarkoitus on palvella tekijäänsä. Tekijällä on oikeus luottaa siihen, että kaikki mitä hän haluaa omakuvassaan tehdä tai olla tekemättä kantaa, riittää.

Ihmisen voi olla vaikea ilmaista, mitä hän haluaa. Se, mitä ei ainakaan halua, voi olla paljon helpompi tunnistaa. Sen sijaan haluaan, tahtoaan voi olla vaikeaa sanoittaa edes itselleen, saati sitten tulla näkyväksi sen kautta muille. Olen myös kokenut, että minussa voi olla monia suuntia vetämässä mieltäni eri suuntiin. Saatan antaa itseni innostua, tahtoa. Sitten pelko tai jokin muu sammuttaa halun, kertoo minulle, ettei kannata. Jokin minussa siis uskaltaa tahtoa, jokin taas kieltää minua tahtomasta.

Yllätin itseni myös pedan opintoihin kuuluvalla "Interacting with inner partner" -kurssilla syksyllä 2016 huomaamalla tämän. Maanantaiaamuisin kokoonnuimme viidennen kerroksen luokkaan houkuttelemaan esiin "sisäisiä hahmojamme", antaen niille mahdollisuuden astua esiin liikeen, äänen, rytmin kautta. Pidin kurssista, metodin outoudesta, pidin myös selittämättömän esiintulemisesta minussa. Teimme oman osamme aina yksi kerrallaan. Usein liike ja ääni löytyi helposti, tuntui luontevalta, vei mukanaan. Sitten arvaamatta jokin minussa pysäytti liikkeen syntymisen, ikään kuin kielsi minua, sanoi, ettei kannata, tyhmää. Tyrmäsin siis itse itseni, ja tämä toistui kerta toisensa jälkeen. Olin hämmentynyt. Ja kiitollinen sisäisille "hahmoilleni", että ne kertoivat minulle tämän asian itsestäni. En ollut aiemmin havainnut, että sisälläni on käynnissä jatkuva, kiivas vuoropuhelu.

Albumi-kurssilla hetki, jolloin ihminen ensi kerran tahtoo, tuo esiin henkilökohtaisen toiveensa, jonka haluaisi omakuvan muodossa muille näyttää, on herkkä, intiimi. Voi olla hyvin paljastavaa kertoa halustaan tulla nähdyksi jollain itselle tärkeällä tavalla. Tuossa kohdassa olen yrittänyt olla kuunteleva, sanoa "kyllä" jokaiselle ajatukselle, mitä kullakin ryhmäläisellä on. Olen aistinut tämän kunnioituksen myös muissa ryhmäläisissä.

Omakuva voi olla selkeänä ja valmiina tekijän mielessä, tai se voi olla pieni ja haviseva, idullaan oleva ajatus. Väri, tunne, muisto. Tuosta ajatuksesta lähdemme yhdessä kehittämään omakuvaa. Tulkintani on, että omakuvan ohjaaminen voi olla voimallinen kokemus. En ollut ymmärtänyt sitä etukäteen, vaan se tuli itsellenikin hieman yllätyksenä Porin työpajassa, jossa ensimmäinen ryhmästä alkoi ohjata omakuvaa.

Kyseessä oli nainen, jonka teema oli tottelevaisuus ja siitä pois oppiminen. Hän siis koki, että oli elämässään lähinnä totellut muiden toiveita, eikä ollut saanut omaa ääntään kuuluviin. Hänelle oli kuitenkin nyt muodostunut melko selkeä kuva siitä, mitä hän haluaisi omakuvassaaan tehdä. Hän aloitti varovasti pyytäen meitä tekemään erilaisia ääniä. Itse hän halusi olla selin meihin. Tulkitsin tämän niin, että tilanne jännitti häntä. Sitten hän alkoi ohjata ääniämme. Sovimme, että aina kun hän nostaa käsiään, me kovennamme ääniä, ja hänen taas laskiessa kätensä, hiljennämme volyymiä. Huomasin, että hän alkoi nauttia ja leikkiä tällä "kapellimestarin" vallallaan. Seuraavaksi hän kääntyi meihin päin ja pyysi meitä sihisemään kuin käärmeet. Tottelimme. Sitten juoksemaan ikkunalle. Juoksimme. Sitten ilkkumaan kuin ilkeät klovnit. Juoksemaan takaisin. Ja taas ikkunalle. Me teimme kaiken hänen käskyjensä mukaan. Harjoituksen päätteeksi naisen posket hehkuivat. Olimme luoneet, hänen johdollaan, yhden ainutlaatuisen omakuvan. Uskon, että ohjaaminen oli ollut tärkeä osa tuota prosessia.

Uskoni keholliseen tekemiseen, kokemiseen, on vahvistunut voimakkaasti pedan opintojeni aikana. Konkreettisella toiminnalla ja teoilla, sekä esimerkiksi symboliikalla, voi olla valtavan voimakas vaikutus ihmiseen. Uskon, että tällainen lihallinen, kohollinen kokemus esimerkiksi tahtovana ihmisenä näkyväksi tulemisesta, on tärkeää. Mahdollisesti jopa ihmisen elämää muuttavaa.

3.3 Antautuminen

Työpajan päätteeksi omakuvista koostuu yhteinen Albumi, sarja kuvia. Molemmissa pitämissäni työpajoissa ryhmäläiset ovat halunneet avata

Albumin myös yleisölle. Näin ryhmäläiset suostuvat tulla katsottavaksi, antautuvat katsojan katseelle. Porin Albumia tulivat katsomaan läheiset, Helsingissä taas saimme yleisöksi taideopiskelijoista koostuvan ryhmän. Olen ollut hyvin iloinen siitä, että ryhmäläiset ovat uskaltaneet asettaa omakuvansa myös ryhmän ulkopuolisten ihmisten nähtäville. Samalla olen ollut tietoinen siitä, miten herkkä tilanne on antautujalle.

Itselleni vastaava antautumisen kokemus oli esimerkiksi syksyllä 2016, aloittaessani opintojani pedalla. Olimme leirikoulussa uusien opiskelukavereiden ja opettajien kanssa. Emme vielä tunteneet toisiamme kovin hyvin. Tehtävänä oli kuljeskella, tunnustella omaa olemista yksin, sitten jakaa kokemus toisten kanssa. Elin tuolloin vaativaa vaihetta yksityiselämässäni, surun tunteet olivat pinnassa. Lisäksi jännitin uusia ihmisiä. Mietin, hyväksyvätkö he minut, olenko minä ja kokemukseni "oikeanlaisia".

> *"Mahassa möykky. Hieman ahdistaa. Miksi? Kävelen portaita alas. En halua aavalle paikalle. Sammal. Pehmeää. Polvistus, laitan kädet sammaleelle, varovasti. Haluaisin jonkun lohduttavan minua. Pelkään, että minua alkaa itkettää. Sammal on pehmeää, käsi uppoaa siihen. Kostea sammal. Tässä. Olen. Hengitän silti. Sammal on surullista ja lohdullista yhtä aikaa. Painan käsiä siihen. Sammalta kaikkialla. En halua surua, itkua. Haluan mennä puiden luo, katsoa ylös siniselle taivaalle. Tuuli iholla. Lehdet puissa havisee. Ylhäällä on vihreää, keveää, kirkasta. En halua olla surullinen. Vatsassa edelleen möykky. Ajattelen, että elän. Haluan olla auki. En halua itkeä."*
>
> *---*
>
> *Kokemuksen jakaminen muiden kanssa:*
> *"Rauhallinen kävely. Muut seuraavat. Tuntuu luontevalta, ei tunnu tyhmältä sanoa, että polvistukaa tähän, laittakaa kädet sammaleen sekaan. Kalliosammal tuntuu erilaiselta, "Kuin silittäisi koiraa", sanoo joku. Tuntuu hyvältä, olla muiden kanssa. Riittääkö tämä? Pitäisikö olla muuta, täydempi kokemus? Hiljaista, lehdet ei havise nyt. Ollaan. Tuntuu hyvältä. Ei kai tarvitse muuta? Muut hyväksyvät minut. Haluan ilmaa, tuulta päälleni. Käydään*

makaamaan kalliolle. Pilvi muutti muotoaan. Sudenkorento lensi yli." (päiväkirja 31.8.2016, Kuntokallio)

Tuo hetki oli minulle tärkeä. Sain maadoittaa itseni hetkeen, etsiä turvapaikkaa. Mutta tärkeintä oli ehkä se, että sain jakaa kokemuksen toisten kanssa. Se avasi minulle portin heihin, vielä tuntemattomiin. Muistan vieläkin sammaleen tunnun, sen tuoksun ja lohdullisen pehmeyden. Meidät siinä, ison kiven luona yhdessä. Sammal on tuttua käteni alla. Sen upottava turva. En vain muista koskaan ennen jakaneeni kokemusta kenenkään kanssa. Varsinkaan kenenkään minulle vieraan. Antauduin.

Leikin lapsena paljon yksin, usein metsässä, kallioilla. Lempileikkini oli nimeltään Lapin lapsi. Olin kehittänyt sen itse, ja olin siinä reipas ja rehvakas, selvisin kaikesta yksin. Haaveeni oli tulla aikuiseksi, joka ei koskaan ikävöi ketään. Antautuessani toisen katseen alle tavalla, jonka sammal-kokemuksessni kuvailin, luovun ajatuksesta, että olen aikuinen, joka ei tarvitse tai ikävöi muita. Siinä hetkessä koen nimenomaan ikävää toisen luo, yhteyteen. Tarjoan kättäni toiselle ja toivon, ettei hän torju sitä. Aiemmin mainitsemaani dialogisuusfilosofia Levinasia mukaellen, kasvoni pyytävät: "Älä tapa".

Kohtaaminen voi muodostua merkitykselliseksi, avautua syvyydeksi minun ja toisen välillä. Opetusharjoittelujeni ohjaava opettaja Inke Rosilo puhui kuvaavasti syvyyskokemuksesta. Siinä aikakin muuttuu, syvenee. Kun tavallisesti hahmotamme aikaa horisontaalisella janalla, syvyyskokemuksessa aika liikkuukin hetkellisesti vertikaalisesti, syvyyssuunnassa. Tällöin yksi sekunti voi tuntua ikuisuudelta, koska se aukeaa syvyytenä välillämme.

Albumiin osallistuneille omakuvan esittäminen ulkopuoliselle on tuntunut voimakkaalta kokemukselta. Katsoja on katseellaan todistanut tapahtuman, tehnyt siitä uudella tavalla todellisen, todella tapahtuneen. Olen aistinut vahvan läsnäolon sekä kuvan tekijässä, että katsojassa. Kurssikaverini Yuko määritteli joskus, että läsnäolo todentuu aina suhteessa johonkin toiseen. Esimerkiksi minun suhteessani toiseen ihmiseen, se ikään kuin todentuu

meidän välillämme. Ajattelen tämän läsnäolon todentuvan omakuvan tekijän ja katsojan välillä tihentyneenä ilmana.

Omakuvan tekijälle tietynlainen väljyys ja vapaus tekemisessä on osoittautunut toimivaksi. Koska kuvia ei ole harjoiteltu ja "viilattu" yksityiskohtia myösten, niissä on ollut tilaa elää, liikkua. Tämä on tärkeää, koska tällöin ei haittaa, vaikkei kuvan tekijä esimerkiksi muistaisi kaikkea, mitä oli ajatellut kuvassaan tehdä. Hän voi elää sen todeksi hetkessä, ilman oikein tai väärin tekemisen kahletta.

3.4 Kunnioitus

Kuvassa nainen seisoo nurkassa, hieman kumarassa, selin katsojiin. Hänet on puettu sairaalan potilasvaatteeseen, hänen päähänsä on kiedottu side. Hän laittaa omasta kännykästään soimaan virren ”Päivä vain ja hetki kerrallansa”. Virressä on monta säkeistöä, nainen seisoo nurkassa liikkumatta. Virren loputtua hän kääntyy hitaasti, astelee ikkunalle, katsoo ulos. Tuntuu tuumailevan, katselee ympärilleen, kuin olisi juuri herännyt unesta. Hän huomaa yleisön, seisahtuu, katsoo pitkään. Astelee lähemmäksi. Pysähtyy. Kääntyy, hakee huoneen nurkasta suuren kangaskassin. Tulee se kädessään yleisön luo. Ottaa kassista tiimalasin, asettaa sen pöydälle. Alkaa puhua. Kertoo, kuinka elää ikään kuin jatkoajalla. Että oli jo päättänyt lähteä. Mutta päättikin jäädä tänne, elämään. Kertoo, kuinka kukaan meistä ei tiedä aikansa määrää, ja se aika rientää koko ajan, kuin hiekka tiimalasissa. Sanoo, että päättänyt elää viisaammin, käyttää aikansa paremmin. Nostaa kassista reikäleivän, viinirypäleitä. Sanoo, että aikoo alkaa hoitaa itseään. Olla itselleen parempi, armollisempi. Tempaisee kassista ison kalan, kankaasta tehdyn, heittää sen pöydälle. ”Tässä teille kala!” Sanoo, ettei ehdi jäädä pitemmäksi aikaa, koska hänet on kutsuttu teekutsuille, on jo kiire. Nyökkää hyvästiksi. Istuu pöytään, jossa yleisökin on. Yhtenä muiden joukkoon.

Jotta ihminen uskaltaa, kehtaa ja pystyy paljastamaan itsestään toiselle jotain syvästi henkilökohtaista ja omaa, hänellä on oltava luottamus siitä siitä, että toisen ihmisen katse on kunnioittava, hyväksyvä. Albumi kaltaisessa työskentelyssä toisen katseella on erityinen vastuu. Tämä vastuu koskettaa

sekä ryhmäläisiä, minua pedagogina, että prosessin ulkopuolelta tulevaa katsojaa hänen katsoessaan valmiita omakuvia. Koen, että ulkopuolisen katsojan asemaan liittyy tässä yhteydessä problematiikkaa, jota en ole osannut vielä ratkaista. Miten osaisin valmistaa katsojaa tulevaan tapahtumaan? Miten osaisin ilmaista, että hänen katseellaan on oletettavasti suuri merkitys omakuvan tekijälle, ja että katseen olisi tärkeää olla kunnioittava, arvostava?

Emme tietenkään voi määrätä katsojaa siinä, mitä hänen pitäisi tuntea tai kokea katsoessaan. Opinnäytetyöni alussa kirjoitin ihmiskäsityksestämme ja siitä, kuin emme täysin voi konrolloida sitä. Ihmiskäsityksemme paljastuu meille usein yllättävissä tilanteissa, tuo esiin tunteita ja reaktioita, jotka ovat itsellemmekin yllätys. Myös omakuvia katsoessaan katsojalle voi nousta monenlaisia tunteita, jotka yllättävät hänet. Katsojalle, joka on tottunut näkemään ns. perinteistä teatteria, omakuvien katsominen voi olla hämmentävä kokemus. Niissähän ei välttämättä ole erityistä juonta, tapahtumat voivat tuntua irrallisilta tai absurdeilta, tai kontakti katsojaan häkellyttävän suorasukaiselta. Symboliikkaa, jota kuvissa käytetään, on usein väkevää ja sillä on kuvan tekijälle selvästi selvä merkitys. Katsojalle tämä merkityksen logiikka voi kuitenkin jäädä hämäräksi.

Uskon ja luotan, että vaikkei katsoja omakuvaa tarinan tasolla ymmärtäisikään, hän voi aistia sen merkityksen kuvan tekijälle. Hän voi aistia tunteita, hetken ainutlaatuisuuden ja esimerkiksi lukea symboliikkaa omien merkityssuhteidensa kautta. Sen, ovatko kuvan tekijän ja katsojan tulkinnat kuvasta yhteneväiset, ei mielestäni välttämättä ole merkitystä. Tämän hyväksyminen vaatii minulta pedagogina katsojan valmistamista tilanteeseen. Katsojan on oltava tietoinen erityisyydestä, joka kuvien hänen katsottavakseen asettamiseen liittyy. Hänen on ymmärrettävä, että tilanne on herkkä ja henkilökohtainen kuvan tekijälle, ja omakuva on siten hyväksyttävä ehdoitta, asettamatta sille esimerkiksi perinteisiä kerronnallisia vaatimuksia. Tämä ei tarkoita, että omakuva ei voisi olla myös perinteinen, helposti tarinan tasolla aukeava. Mutta sen on annettava olla myös mahdollisesti jotain aivan muuta. Näin katsojan on oltava tietoinen myös omasta vastuustaan esimerkiksi siinä, miten hän kuvia kommentoi.

vastuusta puhuttaessa muistan Levinasin vastuun Toisesta, josta kirjoitin alussa, dialogisuuden yhteydessä. Hyvin konkreettisella tavalla tuo vastuu tulee katsoja osaksi hänen katsoessaan omakuvaa, jonka hän voi vain vastaanottaa, kokea, hyväksyä.

Ehkäpä omakuvien yhteydessä ei ole edes viisasta puhua katsojasta ja esiintyjästä totutussa merkityksessä. Ehkä esitys on ennemminkin molempien yhteinen tapahtuma, hetkellinen aukeava kanava heidän välillään. Hetki, jossa katsoja pääsee osalliseksi jostain paljaasta, ainutkertaisesta, joka annetaan hetkeksi juuri hänen pideltäväkseen. Kuin kallisarvoinen lahja.

> *Autenttisen liikkeen jälkeen Siiri nukahti joogamatolle, keskelle salia. Olen tässä lähellä, kirjoitan. Ilmastointi humisee. Olemme tässä, molemmat, yhdessä. Hän nukkuu. Miten erityinen tapa olla yhdessä! Täällä koululla, me. Olen niin kiitollinen tästä hetkestä, tästä pysähtyneisyydestä, tapahtumattomuudesta. Hiljaisuudesta. Valosta. Huminasta huoneessa. Hissin äänestä kaukana tuolla, muualla. Olemme sivussa, poissa. Koen, että läsnä toisillemme. Hyvin erityistä, arvokasta. (työpäiväkirjasta 10.1.18)*

4. YHTEISKUNTA

Albumin kaltainen työskentely on mielestäni syvästi yhteiskunnallista toimintaa. Ajattelen Albumin olevan jonkinlainen vastavoima sille, mitä meissä arkipäivässä tulee näkyväksi. Koen, että arkipäiväinen minämme on paljolti ulkoisten vaatimusten ja odotusten puristuksessa, vaatii meitä olemaan tehokkaita ja hyödyllisiä, reippaita ja pärjääviä. Minusta on tärkeää, että näille vaatimuksille esitetään vastaääniä. Uskon, että myös kaikki näennäisen hidas ja hyödytön, kumara ja haparoiva, on oleellinen osa ihmistä, ja sen on saatava tulla koetuksi, nähdyksi. Myös sellaisena ihmistä on kohdeltava arvokkuudella. Koska myös sellaisia me jokainen olemme. Johdannossa kirjoitin syvemmän minän äärelle asettumisen myös hyödyttävän ihmistä itsetuntemuksen kehittymisen kautta. Paradoksaalisesti näennäisen hyödyttömästä voi siis olla ihmiselle myös hyötyä.

Tässä viimeisessä luvussa kävelen ulos Teatterikorkeakoulun kulttuurinhuuruisesta kuplasta. Askeleeni kopisevat vasten toriaulan puista lattiaa. Nyt avaan ulko-oven. Nyt toisen, sen ulommaisen. Kävelen tunnelimaisen kivikäytävän läpi raskaalle, takorautaiselle portille. Seisahdan, suljen silmät. Vedän syvään kylmää pakkasilmaa keuhkoihini. Aurinko paistaa. Se lämmittää kasvojani jo näin maaliskuussa.

Lähden tutkimaan sitä, miten katse näyttäytyy yhteiskunnallisella tasolla, millaisia arvoja se kantaa, mihin se meitä ohjaa. Oletan sen muokkaavan meitä jokaista, tiedostimme sen tai emme. Sen kautta me luemme maailmaa, hahmotamme, millaisia meidän pitäisi olla, jotta kuuluisimme laumaan. Samalla tiedostamme, että tämä katse voi myös hylätä, jättää huomiotta ja ulkopuolelle. Ensin pohdin, mikä minun mielestäni on tällä hetkellä yhteiskuntamme ihmisideaali. Oletukseni on, että ihmisideaali saa katseen, tulee osalliseksi ja huomatuksi. Minua kiinnostaa myös ideaalin kääntöpuoli. Se, mitä emme suostu katsomaan, minkä tuomitsemme roskaksi, joka ei ole katseemme arvoinen. Lopuksi kerron vielä myös katseesta, joka katsoo, mutta ei näe.

4.1 Aktiivimalli

Vastavoimana Albumeissa esittelemälleni hitaudelle ja yksinkertaisuudelle voisi esittää olevan 2000-luvun ihmisideaali, joka on alati aktiivinen. Hyvä elämä on toimimista, saavuttamista, aikaan saamista. Asta Leppä kuvaa Ylen julkaisemassa kolumnissaan, kuinka taajaan ja monissa yhteyksissa viljelemme aktiivi sanaa. Aktiivisen ihmisen ideaalissa lapsi on koulutunneilla aktiivinen, ja myös harrastaa aktiivisesti. Äideiltä vaaditaan synnytyksessä aktiivisuutta ja pariskunnilla pitäisi olla aktiivinen seksielämä. Vapaa-ajastaan voi nauttia aktiivilomalla. Vanhuksille järjestetään aktiivista toimintaa, nivelrikkoisille aktiivituoleja ja meille muille tyrkytetään aktiiviranneketta mittaamaan päivittäistä aktiivisuustasoamme. Leppä kysyy, ymmärrämmekö enää, miksi tämä kaikki aktiivisuus on niin tärkeää, kun touhuamme pää punaisena ja olemme alati matkalla jonnekin? (Asta Leppä, Yle 31.1.2018)

Ideaaliyksilö käy jatkuvaa kehityskeskustelua itsensä kanssa saavuttaakseen tavoitteensa. Täydennyskouluttaa itseään, päivittää osaamistaan. Pitää huolta fyysisestä ja henkisestä kunnostaan. Opiskelee vielä eläkkeellä ollessaan uuden kielen, tai vähintään opettelee käyttämään uudenmallista älypuhelinta, jotta ei putoaisi kehityksen kärryistä vaan pääkoppa säilyisi aktiivisena loppuun asti.

Aktiivisen ihmisen vastakohta on tietenkin passiivinen nyhvääjä, joka ei saa aikaan mitään. Talouskasvua tavoittelevan ja aktiivisen poliitikon painajainen lienee sohvalle, sinne jonnekin puoliksi syödyn mikropitsan ja likaisten tennissukkien välimaastoon nökähtänyt nynny, joka on ihan tyytyväinen elämäänsä.

Tämä aktiivisuuden tolkuttaminen ei tietenkään ole uusi keksintö, suomalainen yhteiskunta on kautta historiansa arvostanut sisukasta ja toimeliasta työmiestä ja -naista. Se on ollut kunnia, mutta myös velvoite. Kun isoveljeni, se Kiteellä asustava Jouni Nuora, jonka luona aiemmin mielikuvitusvierailin, syntyi, kerrotaan äidinisän, Yrjö-papan, sanoneen: "No nyt ei äidin enää tarvitse työtä tehdäkään, kun syntyi poika, jolla on noin

hyvät työmiehen kädet!" Ymmärrän sinua, Yrjö-pappa. Työnteko on aina ollut sukumme kyseenalaistamaton hyve, enkä usko, että olemme poikkeus suomalaisten sukujen joukossa.

Ollessani Horros-retriitillä joulukuussa 2017 kirjoitan päiväkirjaan:

> *"Kävelyllä. Kylätie. Hienoja värejä, vanhoja hirsirakennuksia, mattavihreää, punaista. Vanhoja, hylättyjä työkaluja pihan nurkassa. Kauniisti tehtyjä. Ihminen tulee näkyväksi niiden kautta, työn kautta, ottaa paikkansa, jättää jälkensä. Sitten unohtuu. Mitä muuta minä olen? Hengitän."*

Ehkä se ihmisrakkaus, josta aivan alussa kerroin, liikutus, jota tunnen ihmistä kohtaan, perustuu juuri tähän. Siihen, että me niin uutterasti aikamme täällä jaksamme tohottaa, olla vakavasti otettavia ja tärkeitä. Sitten me vain katoamme.

"Sitten levätään, sitten levätään", kuten Sonja sanoo kauniissa monologissaan Tsehovin "Vanja-eno" -näytelmän lopussa.

4.2 Näkyvä

Siinä missä Yrjö-pappa sai rauhassa ihailla omia työmiehen kouriaan, keskittyä kirvesmiehen työhönsä ja työn jälki puhui puolestaan, nykyihmisen on huolella suoritetun työn lisäksi aktiivisesti kyettävä itse määrittelemään osaamisensa. On uskottava lujasti itseensä ja tuotava oma potentiaalinsa ja persoonansa rohkeasti esille, yhteiskunnan yhteisille pestuumarkkinoille. Yksi keino tähän itsensä esille tuomiseen on henkilöbrändäys.

Helsingin Sanomissa on sunnuntaina 4.2. artikkeli otsikolla "Oma brändi on henkivakuutus." Kirjoitus käsittelee henkilöbrändäämistä ja sen on kirjoittanut aiheen asiantuntija Ville Tolvanen. Tolvanen kertoo, että kaikkien ammattien harjoittajien kannattaa miettiä ja täsmentää oma osaaminen ja oma persoona, ja tuoda se esille muita ihmisiä kiinnostavalla tavalla. Siis brändätä itsensä, oma ammattitaitonsa. Henkilöbrändiä rakennetaan

pääasiassa verkossa, sosiaalisen median välityksellä, mutta Tolvasen mukaan myös "perinteisen median ja tavallisen puurtamisen avulla voi yhä brändäytyä jonkinlaiseksi vaikuttajaksi." Oman henkilöbrändäämisen ansiosta työstä voisi saada paremman korvauksen sekä, maineen ja tunnettavuuden siivittämänä, lisää työtarjouksia. "Kun brändäydyt, saat lisää arvoa," Tolvanen toteaa.

Vaikka henkilöbrändäyksen tarkoitus on tuoda näkyväksi nimenomaan omaa ammattitaitoa, on myös oma persoona tärkeä osa brändiä. "Jos on erottuva, tunnettu ja räväkkä, kuten kiinteistökuningatar Kaisa, Andrei Koivumäki tai Jethro Rostedt, niin löytää oman yleisönsä helpommin." --- "Hälinä on niin isoa, että pitää oikeasti erottua aika vahvasti. Kummallinen on kiinnostavaa: mitä oudompi, sen parempi." Hiljaisuus hälinän keskellä ei Tolvasen mielestä ole tapa erottua, vaan tapa unohtua.

Mietin Albumi työpajojen osallistujia. Eri ikäisiä, kokoisia, itsetunnoltaan vahvoja ja havisevia, älykkäitä, tuntevia, avoimuuteen kykeneviä ihmisiä. Ymmärrän Tolvasen mainostaman henkilöbrändäyksen olevan ihan hyväksyttävä tapa etsiä töitä ja löytää ammatillinen paikkansa maailmassa. Omasta ammattitaidostaan, persoonastaankin, saa olla ylpeä ja pitää siitä meteliä. Jokin brändäyksen ajatuksessa kiristää silti.

Onko ihmiselle hyvä tottua arvioimaan itseämme niin paljon ulkoapäin, tarkistamaan jatkuvasti omaa markkina-arvoaan ja brändiään sieltä, koukaten ulkoisen katseen kautta? Brändäys pyytää meitä löytämään ja nimeämään oman juttumme ja tulemaan näkyväksi sen kautta. Oman jutun pitää kuitenkin olla ulkoapäin tulevan katseen hyväksymä, pysyä tiettyjen raamien sisällä. Olla samaan aikaan sekä persoonallinen että myyvä.

Juuri se, että brändääminen ulottuu nimenomaan ihmisen persoonaan, olemukseen asti, tuntuu minusta julmalta, armottomalta. Ettei brändääminen kysy vain, mitä sinä teet, mikä on sinun juttusi, vaan kuka sinä olet ja millainen on markkina-arvosi. Se määrittää ihmisen arvon tavalla, joka ei minusta tee ihmiselle hyvää. Se voi olla myös epärehellistä. Ihminen voi olla vaikka kuinka hyvä tyyppi, osaava ja asiansa tunteva, mutta hän ei osaa rakentaa sitä brändiksi, mainokseksi itsestään. Se, joka huutaa kovimmin,

heittää kehiin raflaavimman kommentin, saa huomiota eniten. Haluammeko, että maailma on kuin kakofoninen sinfonia, täynnä huomiota huutavia ihmisiä? Minä en tiedä, kenen hyvinvointia se palvelee.

Ajattelen, että tämä kaikki vaikuttaa meihin oravanpyörän tavoin. Luomme itsestämme kiinnostavan profiilin toivoen, että se huomataan. Samalla katsomme muiden kiinnostavia profiileja vertaillen, sopiiko omamme niiden joukkoon. Se taas muokkaa omaa käsitystämme itsestämme ja siitä, millainen minun pitäisi olla, jotta tulisin osalliseksi, hyväksytyksi, nähdyksi.

Arkipäivän henkilöbrändäystä voisi ajatella olevan kuvatulva, jota lähetämme ja vastaanotamme sosiaalisen median kautta. Olen kolmen teini- ja esiteini-ikäisen tyttären äiti. En voi olla miettimättä, miten erilaista nuoruutta he elävät kuin minä kultaisella 80-luvulla. (Johon ei ole ikävä yhtään.) Siinä missä itse koin nuoruuttani kokemusteni kautta, juurikaan näkemättä itseäni kuvina ulkoapäin, (lukuunottamatta useimmiten sietämättömän järkyttävää peilikuvaa, jokasyksyisiä koulukuvia, tai lähinnä juhlatilanteissa ryhmiteltyjä sukulaispotretteja ruusuineen) lapseni kuvaavat, katsovat, arvioivat ja jakavat sosiaaliseen mediaan itsestään ja toisistaan kymmeniä kuvia joka päivä. Kuvia muokataan, arvioidaan ja kommentoidaan surutta, eikä se tunnu olevan heille ongelma.

Mietin, miten tämä visuaalinen tulva vaikuttaa heihin. Huomaan, että kun menemme yhdessä ravintolaan syömään tai leivomme täytekakun, he havainnoivat tapahtumaa sen kautta, millaisen kuvan tai tallenteen siitä saisi. Miten joku ulkoapäin näkee meidät, tässä. Toivon, etteivät he antaisi tuolle katseelle liikaa valtaa. Pelkään, että jos heittäydymme liikaa tuon ulkoisen katseen armoille, arvioitavaksi, kadotamme itsemme. Jalkamme irtovat maasta, leijumme ilmassa pystymättä enää ohjaamaan minne olemme menossa, mitä itse haluamme. Minulla on joitakin tällaisia leijumisen kokemuksia näyttämöltä. Kun olen pyrkinyt miellyttämään ohjaajaa, toteuttamaan hänen mielikuvaansa roolihahmostani. Koko työskentelyni on koukannut ohjaajan katseen kautta, hyväksyykö se vai hylkääkö minut. Se on kauheaa, pelkoon ja miellyttämiseen pohjautuvaa yksinäistä puuhaa. Rooli ei koskaan, esitystenkään myötä, ole asettunut "omaksi", vaan on aina jäljitellyt jotain, joka on toisen näkemys minusta, roolistani.

Visuaalinen maailma rakentaa tehokkaasti kuvaa myös siitä, mitä on menestys, ja iltä menestyvä ihminen näyttää. Marraskuussa 2017 postiluukustamme kolahtaa (pyytämättä) abeille suunnattu, yliopiston valmennuskursseja mainostava kiiltävälehtinen tuote. Selattuani sen läpi olen sanaton. Ei yhtään kuvaa isokokoisesta, tummaihoisesta tai silmälasipäisestä nuoresta. Ei finnin finniä. Kehitysvammaisesta opiskelijasta nyt puhumattakaan. Kuvaston ihmiskuva on täysin rypytön, särötön. Kuin hiekkapuhallettu, täydellinen iho parfyymimainoksessa. Samalla se luo kuvaa tulevaisuuden menestyjistä. Kuvissa mallimaisen kauniit, nuoret ihmiset seurustelevat keskenään vapautuneesti, hymyten virheettömilla hampaillaan, ja rohkaisevat lukijaa tulemaan valmennuskursseille taatakseen menestyksensä. Otsikoissa haaveet toteutuvat, lääketieteelliseen tai oikeustieteelliseen pääsee, kun on tarpeeksi sinnikäs ja sisukas. Ilmeisesti myös ulkoisesti täydellinen.

Tiedän, että kärjistän. Että fiksu nuori lukija on sisäistänyt medialukutaitonsa ja näkee säröttömyyden taakse. Silti kuvastossa on jotain kammottavaa, epäinhimillistä. Ajattelen Rauhalan kuvaamaa ihmiskäsitystämme. Kuinka se koostuu lukemattomista, pienistä palasista, joiden vaikutusta itseemme emme millään voi täysin analysoida, ymmärtää ja hallita. Mietin, millaisen pienen palasen lehden tarjoama kuvamateriaali tarjoaa ihmisenä olemisesta nuorelle, omaa polkuaan vielä etsivälle katsojalle. Ehkä minua ei pelotakaan se, että lukija kritiikittömästi sisäistäisi maailmankuvan, jonka lehti tarjoilee. Ehkä kammottavaa on se, että lehti paljastaa meidän aikuisten kuvan menestyksestä, ja sen, miten auliisti haluamme tarjota kuvaa lapsillemme.

Palaan vielä henkilöbrändäykseen. Ehkä Albumi työpajamme onkin sen kaukainen sukulainen, serkku. Ne ovat samaa juurta, kummassakin ihminen luo itsestään omakuvan. Tai ehkä ne ovat kolikon kaksi puolta. Siinä, missä henkilöbrändäys kysyy: "Millainen sinä haluaisit minun olevan?", työpajassa me kysymme: "Kuka minä olen? Voinko antaa itseni olla myös juuri tällaisena, juuri näin?"

"Eiköhän jokainen ihminen olisi jotain ihmeellistä, tavatonta, suurta, jos hän vain osaisi ja uskaltaisi vapauttaa itsensä olemaan oma itsensä sts. osaisi ja

uskaltaisi poistaa itsestään sen, mikä estää ja ehkäisee häntä: sovinnaisuuden, halun apinoida, miellyttää, halun olla sitä, mitä vallitseva maku ja muoti houkuttelee häntä olemaan. (Salminen, M. 2011, 7. Ote Yrjö Kallisen päiväkirjasta 1930)

Minusta on kiehtovaa, että tätä samaa teemaa mietti Yrjö Kallinen 1930-luvulla.

4.3 Näkymätön

Mitä emme katso? Mihin emme halua kuulua? Toukokuussa 2017 pedan opintoihin liittyen meille luennoi Olli Pyyhtinen. Luennon nimi on "Stories of dirt and discarded matter", ja se käsittelee roskia ja hylättyjä esineitä sekä sitä, kuinka niitä voi jalostaa taiteeksi. Hän esittää kiinnostavan kysymyksen: Mitä on jäte? Ja vastaa itse, että jätteen voi ajatella olevan myös jotain ei-fyysistä. Se voi olla esimerkiksi sosiaalista, jotain, jonka koemme inhottavaksi, saastaksi. Jotain, mihin emme halua kuulua, koskea tai edes nähdä.
(Olli Pyyhtisen luento, 25.4.2017)

Pyyhtisen mukaan se, mitä pidämme inhottavana ja johon emme halua idenfitioitua, paljastaa jotain meistä itsestämme. Ja tietysti myös kulttuurista ja yhteiskunnasta, jossa elämme. Esimerkkinä hän mainitsee länsimaalaisen, sivistyneenä itseään pitävän ihmisen halua erottautua luonnosta, eläimellisyydestä.

Luennon jälkeen kävelen Hakaniemen ratikkapysäkeille. Luento on jättänyt minuun jäljen. Havainnoin itseäni. Mitä katson, kuinka katson? Kenet ja minkä hyväksyn osaksi todellisuuttani, elämääni? Minkä taas jätän huomiotta, käännyn poispäin, en halua nähdä tai katsoa kohti? Ajattelen, että tällä tavoin rajaan koko ajan omaa kertomustani itsestäni, elämästäni ja siihen kuuluvista asioista. Samalla määrittelen sitä, mikä ei ole osa elämääni. Minkä rajaan sen ulkopuolelle, mikä on minulle roskaa, käyttökelvotonta, saastaa. Omat arvoni tulevat näkyväksi siinä, minkä otan ja mitä en.

Tämä tuo mieleeni sosiaali- ja terveyspolitiikan professorin Juho Saaren tutkimukset köyhyydestä ja huono-osaisuudesta nykypäivän Suomessa. Hän on kirjoittanut aiheesta mm. kirjan "Huono-osaiset: elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla". Saari kuvaa näkymättömyyden kokemusta ja sitä, kuinka se toteutuu arkisessa elämässämme. Emme esimerkiksi halua katsoa asunnotonta alkoholistia tai kerjäläistä, vaan käännämme katseemme pois. Saari kuvaa kokemusta näkymättömyydestä. Sitä, kuinka joillain ihmisillä voi olla jopa vuosien kokemus siitä, ettei kukaan vapaaehtoisesti katso häneen. Tai jos katsoo, katse viestittää inhoa, sääliä tai paheksuntaa. Toivetta "Ettei toi vaan istuisi mun viereeni tässä ratikassa." Saaren mukaan tällainen näkymättömyyden kokemus on hyvin voimakas, ja vaikuttaa koko ihmisen minuuteen, minäkuvaan. Uskon sen. Olisi hurja ajatus, että eläisin täällä muiden keskellä, mutta juuri kukaan ei ikään kuin näkisi, huomioisi olemassaoloani. Ettei katse koskaan pysähtyisi minuun. Ettei kirjaston virkailija hymyilisi minulle. Ettei kukaan tervehtisi minua, kun astun kaupan ovesta sisään. Miten kestäisin sen? En tiedä. Ajattelen, että sellaista elämää elävän täytyy olla todella vahva. Itse en tiedä, pystyisinkö siihen.

4.4 Katse, joka ei näe

On myös olemassa katse, joka katsoo, mutta ei todellisuudessa näe. Joka on niin kiintynyt omiin ennakkokäsityksiinsä ja olettamuksiinsa, ettei pysty tai halua nähdä. Katseen kohteelta ei tällöin kysytä mitään. Tai jos kysytään ja hän vastaa jotain, mikä rikkoo ennakkokäsityksen, hänet nähdään erikoistapauksena, poikkeuksena. Eikä sitä tarvitse ottaa lukuun, huomioida. Katse voi ylentää kohteensa ja nähdä hänet ideaalinomaisena, haluamatta nähdä tätä lainkaan kriittisessä valossa. Tai katse voi katsoa kohdettaan vain negatiivisten ennakko-olettamuksiensa kautta. Tällöin kohde stigmatisoutuu eli leimautuu, ja se voi aiheuttaa hänessä häpeää ja huonommuudentunnetta. Yhtenä äärimmäisenä esimerkkinä stigmatisoidusta ihmisryhmästä voidaan pitää seksityötä tekeviä ihmisiä. Se tuo etäisesti mieleen aiemmin opinnäytetyössäni kertomani kokemuksen erään yksinhuoltajaperheen kokemasta stigmasta 1980-luvun Klaukkalassa.

Syksyllä 2015 olen esiintymässä Pro-tukipisteen, eli seksityötä tekevien ihmisten etujärjestön, 25-vuotisjuhlissa. Juhlissa on monenmoista esitystä, puhetta ja juhlamaljaa. Yksi happening on minulle kuitenkin ylitse muiden: viisi keski-ikäistä thaimaalaista naista purjehtii lavalle kauniissa, värikkäissä thaimaalaisissa kansallispuvuissa. He ovat rap-artisti Rauhatädin johdolla valmistaneet esityksen, jossa he laulavat ja räppäävät. Laulut koostuvat heidän kotimaansa kansanlauluista, joihin on yhdistetty meneviä rap-osuuksia. Esityksen kieli on sujuvaa thai-englanti-suomi -yhdistelmää. Monessa kohdassa sanoista vain on hieman vaikea saada selvää, koska esiintyjiä naurattaa niin kovasti. Meitä katsojia myös. Esityksen tunnelma on keveä, iloinen, riehakas. Naiset tanssivat ja laulavat, ovat niin kauniita, itsevarmoja, ihania.

Tämä on ehkä radikaaleinta, mitä olen seksityötä tekevistä naisista nähnyt, ajattelen. He näyttävät niin vapailta, onnellisilta. Me ihailemme heitä. Yhteisömme hierarkiassa he ovat yhtäkkiä kiepsahtaneet ylös, kauas meidän yläpuolellemme. Ymmärrän, ettei tämä riehakkuus ole koko totuus. Yhtä todellinen olisi surullinen kääntöpuoli heidän elämästään. Mutta se onkin se, mikä meille yleensä näytetään. Tämä nyt näkemäni kuva on riehakkuudessaan, itsevarmuudessaan niin ristiriitainen sen kuvan kanssa, jota esimerkiksi valtamediassa näemme, etten voi olla ajattelematta: "Tätä ei Suomen tv-draamassa näytettäisi koskaan!" Ja me, jotka emme seksialalla toimi tai toimijoita henkilökohtaisesti tunne, muodostamme kuvan seksityötä tekevistä paljolti juuri tuon mediakuvan pohjalta.

Kyse ei ole siitä, ettei seksityötä tekeviä ihmisiä näkyisi mediassa. Kuva heistä vain ei juuri koskaan ole heidän itsensä sommittelema, määrittelemä. Kuva, jota draamassa ja dokumenteissä meille tarjotaan, palvelee meidän keskivertokatsojien halua tirkistellä, sääliä, kauhistella ja tuntea itsemme hieman paremmin onnistuneiksi ihmisiksi. Me tarvitsemme hierarkista häkkyrää, johon voimme itsemme sijoittaa, ja jossa voimme katsoa joitain ylös-, joitain alaspäin. Lisäksi meitä kahlitsevat ikiaikaiset seksuaalisuuteen liittyvät moraalisäännöt, joista emme välttämättä edes ole tietoisia. Meille voi on hyvin vaikeaa hyväksyä, että joku, joka rikkoo niitä, voisi olla myös häpeämättömän onnellinen.

Yksipuolinen kuva esimerkiksi seksityötä tekevistä vahvistaa stigmaa, negatiivista ennakko-oletusta. Se saa seksialalla työskentelevät vetäytymään yhä tiukemmin piiloon sekä meihin kaikkiin vaikuttaa monella tasolla.

"Stigmassa ei ole kyse vain ympäristön hyljeksinnästä, vaan se on kaksisuuntainen prosessi, jonka kuluessa leima syvenee kierteiseksi. Normista poikkeaminen aiheuttaa sosiaalisessa ympäristössä hyljeksintää. Yksilö nähdään vain paheksuttavan ominaisuutensa kautta ja kaikkea hänen toimintaansa tulkitaan siten, että se vahvistaa poikkeavaan piirteeseen liittyviä ennakko-oletuksia."..."Samalla ympäristön suhtautuminen vaikuttaa stigmaa kantavan yksilön käytökseen ja hän alkaa ikään kuin toteuttaa itseensä kohdistuneita ennakkoluuloja.
Stigma erottelee, sulkee ulos ja käännyttää yhteisöstä. Se toimii rajapyykkinä normiin sopivien ja sopimattomien välillä. Kun media uusintaa huoramyyttejä, se samanaikaisesti ohjeistaa ei-seksityöntekijöitä (naisia) siitä, miten ei tule pukeutua tai käyttäytyä." (Kontula, A. 2008, 57)

Seksityöntekijöiden ja musliminaisten voisi ensituumimalta kuvitella sijoittuvan katseen kohteina melko kauas toisistaan. Maryam Abdulkarim, joka on julkisuudessa puhunut paljon musliminaisten oikeuksista, kertoo kuitenkin, että hän tunnistaa samanlaisen "katsomisen muttei näkemisen" kulttuurin myös musliminaisista puhuttaessa. Heidät halutaan usein nähdä hieman säälittävässä asemassa olevina uhreina, joihin verrattuna meillä länsimaalaisilla naisillahan menee ihan kivasti.

Myös ylipaino voidaan, terveyttä ja yksilön vastuuta omasta hyvinvoinnista korostavassa yhteiskunnassamme, nähdä stigmana. Albumin ryhmäläisiä kuunnellessani järkytyn monta kertaa, kun he puhuvat siitä, miten isokokoista ihmistä katsotaan, miten hänelle puhutaan ja häntä kohdellaan kysymättä heiltä itseltään lainkaan mitään. He kertovat omia kokemuksiaan siitä, kuinka vaatekoon muuttuessa toisten ihmisten suhtautuminenkin muuttuu. Ihmisen koko tuntuu olevan asia, joka antaa täysin tuntemattomille ihmisille luvan kommentoida, vitsailla, neuvoa ja opastaa. Ikään kuin ylipaino tekisi ihmisestä itsestään huolehtimiseen kykenemättömän, hieman yksinkertaisen olennon, pehmopalleron, jota jokainen voi kadulla vapaasti tuuppia ja

kommentoida. Tai sitten kokonaan näkymättömän, jonka toisen katse ohittaa, sivuuttaa.

Väistämättä mietin myös omaa katsettani toiseen ihmiseen. Kuinka katson minulle tuntemattomia ihmisiä kadulla, kaupassa, bussissa. Ketä tuo katse palvelee? Toista ihmistä vai minun omaa käsitystäni itsestäni ? Myös minä maalailen tuntemattomasta ihmisestä kuvaa, joka on sopiva omaan elämänkatsomukseeni, vahvistaa sitä. Samalla myös minä luon päässäni kuvia, jotka ovat omia kuvitelmiani toisesta, ehkä aivan erilaisia, kuin mitä tuo toinen todellisuudessa on.

LOPUKSI

Nyt on toinen pääsiäispäivä. Ulkona pyryttää lunta. Olen istunut koneella käytännössä koko pääsiäisen, luomatta juurikaan läsnäolevia, hyväksyviä katseita perheeseeni. Oikeastaan tätä on jatkunut jo viikkoja. Onneksi he ymmärtävät, ovat ihania.

Olen iloinen ja uupunut. Iloinen, koska opinnäytettä kirjoittaessani olen saanut uudelleen käydä läpi Albumiprosessia, ja olen niin ylpeä siitä. Tunnen kunnioitusta ja kiitollisuutta ryhmäläisiä kohtaan, jotka ovat kulkeneet kanssani tätä matkaa. Iloitsen harjoitteista, keskusteluista, kohtaamisista, katseista. Ne ovat minulle korvaamaton lahja. Ne ovat antaneet minulle myös tietoa siitä, mihin suuntaan Albumia kannattaisi kehittää. Tunnen ylpeyttä myös omakuvista, jotka albumilaiset loivat. Niiden muisteleminen nostaa ihokarvani pystyyn. Jokaisen kuvan olisin voinut kehystää osaksi opinnäytettäni. Nyt kaikki eivät mahtuneet, oli pakko valita.

Uupunut, koska kirjoittaminen ja pohdinta on myös raskasta. Ei se haittaa. Kirjoitan työstä, jota haluan jatkaa. Jossa haluan kehittyä. Uskon, että työlläni on merkitystä. Ja se on mielestäni tässä maailmassa paljon!

Tätä opinnäytettä tehdessäni minulle on kirkastunut entisestään, kuinka tärkeää taidepedagoginen työ on. On tärkeää nähdä toinen ihminen. Yhtä tärkeää on tulla nähdyksi ja kohdatuksi. Se on ihmisen ilo ja oikeus. Ajattelen, että taidepedagogiikka voisi olla ylpeä lipunkantaja tällä tiellä. Toiveeni on, että taidepedagogiikan kentältä tämä moninaisuutta kunnioittava ihmiskäsitys voisi levitä koko yhteiskuntaamme.

Olen kirjoittaessani saanut luoda myös yhdenlaista omakuvaa itsestäni. Tutkia ja analysoida asioita, jotka ovat johdattaneet minut opiskelemaan teatteripedagogiikkaa ja kiinnostumaan juuri niistä metodeista ja tavoitteista, joita nyt opettelen. Olen löytänyt ihoni alaista lapsuuteni rihmastoa, muistoja ja yhteyksiä, jotka olin jo unohtanut.

Jos olisin nyt pateettinen, (ja minä usein olen) kirjoittaisin tähän pääsiäisen kunniaksi: "Hauta on tyhjä!" Se olisi jonkinlainen kömpelö metafora yhden vaiheen loppumiselle ja uuden alkamiselle, syntymiselle. Mutta jätän sen kirjoittamatta. Sen sijaan suljen koneen ja huikkaan takavasemmalle:
"Hei tyypit, lähdetäänkö uimaan?"

Kadotettu paratiisi / Ihana matka

Vasta nyt, aivan loppumetreillä, huomaan kysyä Sinulta, kiinnostaako tämä kaikki Sinua lainkaan? Miksi olet jaksanut lukea näin pitkälle? Voisiko Sinulla ja minulla olla jotain yhteistä?

Onko meillä molemmilla pelko ja samaan aikaan tarve paljastua, paljastaa jotain oleellista itsestämme? Hämärää, noloa, outoa, totta? Antautuminen. Hiljaisuus. Että minä saisin olla tällainen, sinä katsoisit ja hyväksyisit minut? Ja sitten minä katsoisin Sinua ja hyväksyisin Sinut?

Huomaatko, että kirjoitan Sinut isolla alkukirjaimella? Yritänkö imarrella Sinua, vai onko kyseessä aito kunnioitus? Ajattelenko, että jos käytän isoa alkukirjainta, olet minulle jotenkin läheisempi, enemmän ystävä? Meillä on enemmän jotain yhteistä. Vai kuvittelenko Sinut joksikin muuksi kuin mitä itse koet olevasi? Alistan Sinua ylentämällä Sinut. Haluaisitko mieluummin, että kirjoittaisin sinä? Olisitko sinä silloin minun ystäväni?

Mitä jos sanoisin Sinulle, että haluaisin silittää Sinun hiuksiasi. Suostuisitko siihen? Jos minä silittäisin ensin, ja sitten Sinä saisit silittää minun hiuksiani. Emme sanoisi sanaakaan, mutta me molemmat tietäisimme, että kaikki on ihan hyvin.

LÄHDELUETTELO

Broo, M. 2010. Joogan filosofia. Patanjalin Yoga-sutra. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press

Buber, M. 1993/1923. Minä ja sinä. Suomentaja Jukka Pietilä. Helsinki: WSOY

Hankamäki, J. 2003. Dialoginen filosofia. Teoria, metodi ja politiikka. Yliopistopaino

Järvinen, K., Kolbe, L. 2014. Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Kirjapaja

Levinas, E. 1982. Etiikka ja äärettömyys: Keskusteluja Philippe Nemon kanssa. Suomentanut Antti Pönni. Helsinki: Gaudeamus

Rauhala, L. 2014. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Turenki: Gaudeamus Helsinki University Press

Purhonen,S., Roos, J.P. 2006. Bourdieu ja minä. Jyväskylä: Osuuskunta Vastapaino

Salminen, M. 2011. Yrjö Kallisen elämä & totuus. Tallinna: Like

Savolainen, M. 2008. Maailman ihanin tyttö. Helsinki: Blink Entertainment Oy

Lehtiartikkelit:

Käyhkö, M. Kelpaanko? Riitänkö? Kuulunko? Työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja luokan kokemukset. Sosiologia 1/2014

Tolvanen, V. Oma brändi on henkivakuutus
Helsingin Sanomat 4.2.2018

Nettilähteet:

Leppä, A. Aktiivikansalainen aktivoituu
Yle uutiset, kolumni. Ylen verkkosivut 31.1. 2018
https://yle.fi/uutiset/3-10049420

Luentosarjat:

Pyyhtinen, O. Stories of dirt and discarded matter, osana Ryhmä taiteellisena toimijana -opintokokonaisuutta. Teatterikorkeakoulu, 25.4.2017.